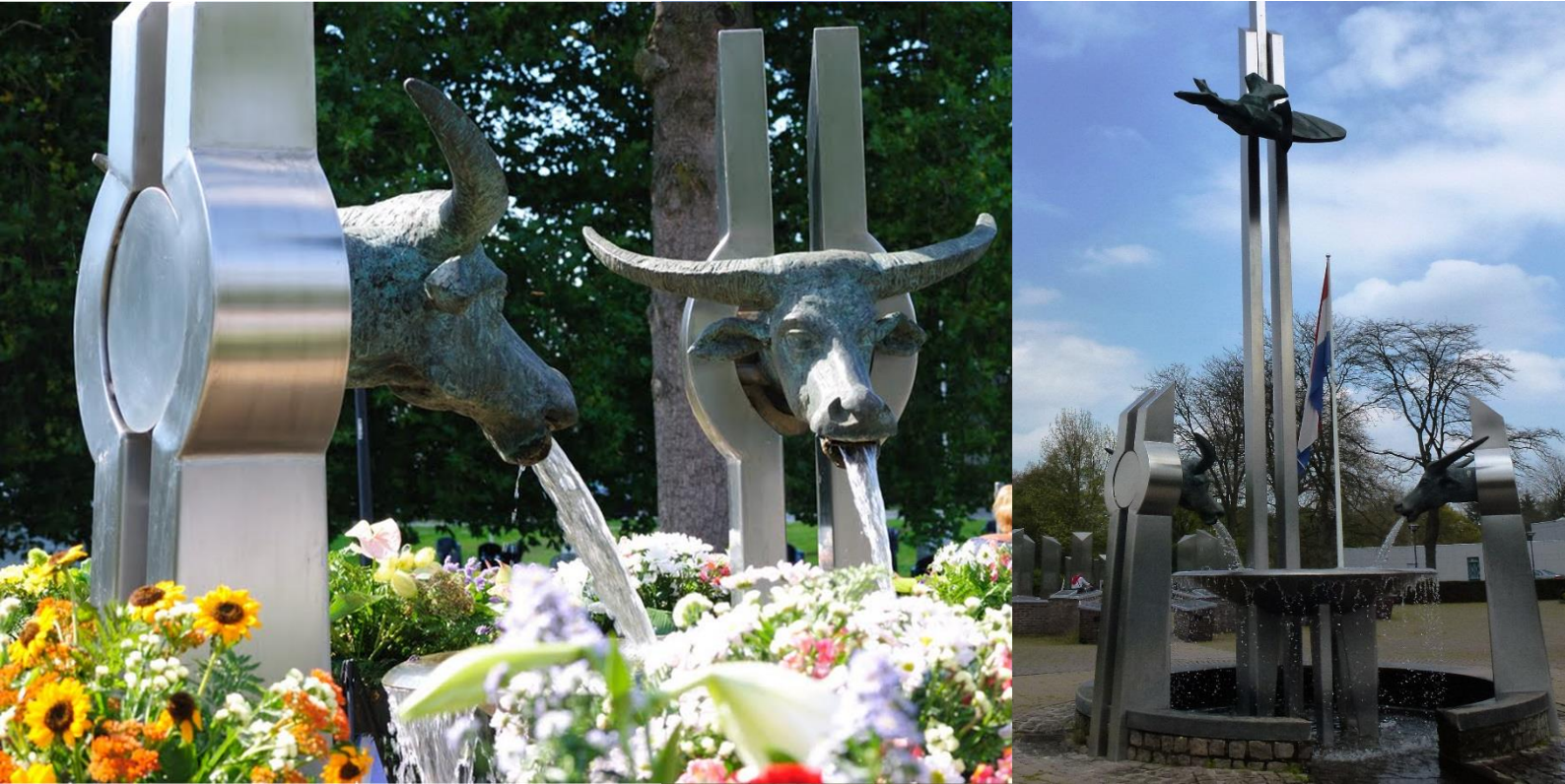

Het Nationaal Indiëmonument 1945-1962

De verwerking van een omstreden verleden

Thomas Hendrix s4064100

MA scriptie Actuele Geschiedenis

Scriptiebegeleidster: Prof. dr. M.E. Monteiro

Radboud Universiteit Nijmegen

15 juni 2016

Inhoudsopgave

Inleiding	1
1. Het maatschappelijk debat in Nederland over de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog (1945-1949).....	5
2. Collectief geheugen en <i>lieux de mémoire</i>	15
3. Introductie van het Nationaal Herdenkingspark in Roermond	23
4. De ontstaansgeschiedenis van het Nationaal Indië-monument 1945-1962	31
5. Van Nationaal Indië-monument naar Nationaal Herdenkingspark	43
6. De betekenis van het monument en de herdenkingen	51
7. Conclusie.....	57
8. Primaire en secundaire bronnen	59

Inleiding

Op 28 februari 1948 vertrok mijn opa, Pierre Verhees, vanuit de haven van Rotterdam richting Nederlands-Indië. Het schip de 'Volendam' bracht hem en ruim 2300 andere militairen naar Sumatra. Na 28 lange dagen ging het schip voor anker buiten de haven van Belawan. Aldus begon op Goede Vrijdag, 26 maart 1948, de tropentijd voor mijn opa. Hij was afkomstig uit een boerengezin uit Stramproy en nog maar net twintig jaar oud. Ingedeeld in het 5de bataljon van het 11de Regiment Infanterie zou hij twee jaar van zijn jonge leven als dienstplichtige doorbrengen in Noord-Sumatra. Dertien militairen van zijn bataljon overleefden de oorlog niet.¹ Op 26 mei 1950, vijf maanden na de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië, keerde het bataljon terug in Nederland.

Ongetwijfeld heeft de periode die mijn opa in Nederlands-Indië doorbracht een grote invloed gehad op zijn leven. Toch sprak hij er zelden over. Hij behoort tot de zogenaamde 'zwijgende meerderheid' die geen behoefte had om zich als veteraan te manifesteren.² Hadden deze veteranen geen behoefte om hun ervaring te delen? Of was de samenleving niet ontvankelijk voor hun ervaringen? Een heldenontvangst kregen de Indiëgangers niet. In de jaren vijftig was Nederland druk bezig met de wederopbouw en ook de Indiëveteranen diende snel terug te keren in de burgermaatschappij. Terugblikken op het verleden, daar was vooralsnog geen tijd voor. Toen er vanaf eind jaren zestig wel uitvoerig werd gediscussieerd over de oorlog kwamen de Indiëveteranen in de verdachtenbank terecht. De vraag is dan ook of het gebrek aan belangstelling en waardering voor hun militaire inzet in Nederlands-Indië niet eerder de reden was voor het zwijgen.

Hiermee komen we tot de centrale thema van deze scriptie. Terwijl de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in Nederland vrijwel meteen een plek kreeg binnen het nationale collectieve geheugen, met een duidelijke morele consensus, kreeg de oorlog in Nederlands-Indië een omstreden plek in onze nationale herinneringscultuur. Nog steeds heerst er

¹ 'Verlieslijst Nederlandse troepen', *Stichting Nationaal Indië-monument 1945-1962: Palmam qui meruit ferat - Ere wie ere toekomt* (Melick 1996); J. Derks en J.W. Jennen (red.), *Bataljon 5-11 R.I.* (Tegelen 1950).

² Stef Scagliola, *Last van de oorlog. De Nederlandse Oorlogsmisdaden in Indonesië en hun verwerking* (Amsterdam 2002), 253.

verdeeldheid over de betekenis en interpretatie van de dekolonisatieoorlog en bestaat er een discrepantie tussen de veelheid aan herinneringen die militairen zelf hebben van hun tijd in Nederlands-Indië en het algemene beeld van de dekolonisatieoorlog in Nederland. Dit verschil tussen het persoonlijke en collectieve beeld van de oorlog leidde ertoe dat veteranen zich gingen mengen in het publieke debat. Door het jarenlange gebrek aan begrip en het ontstaan van een volgens hen eenzijdig beeld van de oorlog, voelden sommige Indiëveteranen zich genoodzaakt om te interveniëren.

De Indiëveteranen, een diverse groep bestaande uit Nederlandse oorlogsvrijwilligers en dienstplichtigen, maar ook uit Indo-Europese en Indonesische militairen van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL), eisten erkenning en waardering voor hun inzet in Nederlands-Indië. De totstandkoming van het Nationaal Indië-monument in Roermond is hier een concreet voorbeeld van. Jaarlijks worden daar de ruim 6200 militairen die omkwamen in Nederlands-Indië en Nederlands-Nieuw-Guinea na 1945 herdacht. Onderzoek naar de omgang en betekenis van dit monument kan ons inzicht geven in de manier waarop we het verleden interpreteren en daaraan betekenis verlenen. De hoofdvraag van deze scriptie luidt: Hoe verhouden de herinneringen van Indiëveteranen over de dekolonisatieoorlog in Indonesië zich tot het nationale collectieve geheugen en hoe komt dit tot uiting in het Nationaal Indiëmonument in Roermond?

Het thema en de concrete vraagstelling van deze scriptie passen goed binnen de invalshoek van de master Actuele Geschiedenis. Centraal staan hier niet de politieke en militaire gebeurtenissen ten tijde van het conflict, maar de manier waarop deze oorlog in de afgelopen decennia in Nederland wordt herinnerd. Historiografisch gezien past dit onderzoek binnen de *memory studies* die sinds de jaren tachtig enorm gegroeid zijn.³ Studies naar herinnering en geheugen vormen een integraal onderdeel van de zogenaamde *cultural turn*, de benaming voor de verschuiving, onder andere in de geschiedwetenschap, naar onderzoek gericht op betekenis, symboliek en representaties. Het bekende zevendelige werk *Les Lieux de mémoire* (1984-1993) van de Franse historicus Pierre Nora vormde een belangrijke impuls voor onderzoek naar het nationale geheugen. Over het Nationaal Indiëmonument als *lieu de mémoire* is vooralsnog geen studie verschenen. Met deze scriptie wordt getracht deze leemte op te vullen. De keuze voor dit onderwerp sluit aan bij de hernieuwde aandacht voor de oorlog in Nederlands-Indië. Sinds 2012 staat de kwestie van oorlogsmisdaden gepleegd door Nederlandse militairen in Nederlands-Indië opnieuw in de schijnwerpers. Een kwestie die de oorlog van meet af aan omstrede heeft

---

³ Peter Burke, *What is Cultural History?* (Cambridge 2008), 67; John Tosh, *The Pursuit of History* (Harlow 2010), 312-313.

gemaakt. Mede hierdoor heeft de oorlog een problematische plaats binnen ons collectief geheugen, waardoor veel Indiëveteranen zich miskend voelden. Met de totstandkoming van het Nationaal Indiëmonument in Roermond kregen de Indiëveteranen uiteindelijk erkenning voor hun militair optreden overzee.

Alvorens het monument ter sprake komt in deze scriptie zal in het eerste hoofdstuk een overzicht gegeven worden van het maatschappelijk debat in Nederland over de dekolonisatieoorlog in Nederlands-Indië. Hieruit kunnen we afleiden welke plaats de oorlog inneemt in het collectieve geheugen van Nederland en welke betekenis aan het conflict wordt toegekend. Het Nationaal Indiëmonument wordt onderzocht als een *lieu de mémoire*, een ankerpunt van herinnering. In het hoofdstuk twee wordt dat concept, *lieu de mémoire*, uitgelegd. Daarnaast wordt er gekeken welke plaatsen van herinnering in Nederland zoal zijn onderzocht en op welke manier. Aangezien de herinnering aan de dekolonisatieoorlog omstreden is, ligt de focus voornamelijk op andere plaatsen van herinnering die ook verwijzen naar een controversieel verleden. Het zal blijken dat meerdere episoden uit het koloniale verleden van Nederland een problematische plek hebben in het Nederlandse collectieve geheugen.

De hoofdstukken drie tot en met zes hebben direct betrekking op het Nationaal Indiëmonument. In hoofdstuk drie wordt de materiële vorm van het monument beschreven. Dit hoofdstuk is enkel bedoeld als visuele kennismaking met het Nationaal Herdenkingspark te Roermond. Voor de duidelijkheid worden hier de ook de monumenten beschreven die later zijn toegevoegd aan het oorspronkelijke monument: het Monument voor Indische burgerslachtoffers en het Monument voor Vredesoperaties. Deze monumenten vallen weliswaar buiten het eigenlijke onderzoeksgebied, maar worden wel zijdelings betrokken bij het onderzoek, omdat ze letterlijk onlosmakelijk verbonden zijn met het Nationaal Indiëmonument. Tezamen vormen de monumenten het Nationale Herdenkingspark.

In hoofdstuk vier wordt de ontstaansgeschiedenis van het Nationaal Indiëmonument beschreven. De nadruk ligt in dit hoofdstuk vooral op de actoren en ontwikkelingen in de jaren tachtig die een rol hebben gespeeld bij de oprichting van het monument. Wie nam het initiatief voor het oprichten van dit monument en waarom? Voor wie was het monument bedoeld? Was er kritiek op het initiatief? Deze vragen worden beantwoord op basis van verschillende bronnen zoals krantenartikelen, stukken uit veteranentijdschriften en uitgaves van de stichting die het monument beheert. Daarnaast worden enkele archiefstukken uit het gemeentearchief van Roermond gebruikt. De tijdschriften die uitgegeven worden door veteranenorganisaties vormen als het ware een spreekbuis voor de veteranen. Hieruit kunnen opvattingen van de veteranen over het monument worden achterhaald. Op basis van hetzelfde bronmateriaal wordt in

hoofdstuk vijf de ontwikkeling van het Nationaal Indiëmonument tot het Nationaal Herdenkingspark onderzocht. Waarom werden de nieuwe monumenten bij het Nationaal Indiëmonument geplaatst en hoe verhouden die zich tot het oorspronkelijke monument?

In het zesde hoofdstuk keren we terug naar het Nationaal Indiëmonument. De manier waarop het monument is vormgegeven, de symboliek, kan ons inzicht geven in de wijze waarop het verleden wordt herinnerd en welke betekenis de oorlog heeft in het heden. Op welke manier wordt de herinnering aan de dekolonisatieoorlog vormgegeven? Wat zegt dit over de betekenis die aan het oorlog wordt gegeven en welke plaats het conflict inneemt in het collectieve geheugen? De materiële vorm van het monument dient hierbij als bron. Het monument wordt vergeleken met het *Vietnam Veterans Memorial* dat qua vormgeving sterke overeenkomsten vertoont met het Nationaal Indiëmonument. Daarnaast worden ook toespraken, gehouden tijdens de jaarlijkse herdenkingen bij het monument, gebruikt om te achterhalen welke betekenis aan de dekolonisatieoorlog wordt gegeven. Ten slotte wordt de scriptie afgesloten met een conclusie waarin de hoofdvraag wordt beantwoord op basis van de bevindingen uit de verschillende hoofdstukken.

1. Het maatschappelijk debat in Nederland over de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog (1945-1949)

Op 10 juli 2012 publiceerde *de Volkskrant* voor het eerst in de geschiedenis foto's van executies uitgevoerd door Nederlandse militairen tijdens de politionele acties.⁴ De foto's kwamen uit een privé-album van Jacobus Ridderhof, die als dienstplichtige tussen 1947 en 1949 naar Indonesië was uitgezonden. De kwestie van oorlogsmisdaden gepleegd in Indië kwam wederom in de actualiteit te staan. In het publieke debat over de dekolonisatieoorlog zijn de oorlogsmisdaden een telkens terugkerend punt van discussie. Historici en journalisten wezen erop dat het belangrijk was om alsnog een officieel onderzoek te starten naar deze periode. In dit hoofdstuk wordt de problematische plaats van het dekolonisatieconflict in het collectieve geheugen van Nederland en de rol van de gepleegde oorlogsmisdaden daarin toegelicht.

Spreken is zilver, zwijgen is goud

Voor de dekolonisatieoorlog die leidde tot het verlies van Nederlands kroonkolonie was in de jaren vijftig geen plaats in de nationale herinneringscultuur. Enerzijds had dit natuurlijk te maken met het feit dat het een verloren oorlog was, die zich bovendien ver van Nederland afspeelde. Anderzijds domineerde de Tweede Wereldoorlog destijds de nationale herinneringscultuur. Die werd herdacht als een periode van onderdrukking en verzet, waaruit het land als verenigd naar voren was gekomen. Het idee van Nederland als klein en onschuldig land dat door heldhaftig verzet de Duitse bezetting overleefde, was aantrekkelijker dan het beeld van een koloniale macht die net zijn grootste kolonie had verloren. Naast de dominante positie van de Tweede Wereldoorlog in de collectieve herinnering en de daarmee samenhangende desinteresse in de overzeese gebieden, was het controversiële karakter van de oorlog bepalend voor de manier waarop het conflict werd herinnerd. De dekolonisatieoorlog werd toen nog aangeduid als 'politonele acties' om aan te duiden dat het ging om een binnenlandse kwestie. In tegenstelling tot de Tweede Wereldoorlog bestond er geen duidelijke normatieve consensus over de oorlog in Indonesië. In communistische en in sommige socialistische en streng-christelijke kringen werd met afschuw gesproken van een 'koloniale heroveringsoorlog'. De kwestie van oorlogsmisdaden, destijds 'excessen' genoemd om aan te geven dat het individuele

---

⁴ Lidy Nicolassen, 'Eerste foto's ooit van executies Nederlands leger in Indië', *de Volkskrant* (10 juli 2012) < <http://www.volkskrant.nl/binnenland/eerste-foto-s-ooit-van-executies-nederlands-leger-in-indie~a3284391/> > [geraadpleegd op 01-03-2016]; Laura de Jong en Marjan van den Berg, 'Opedoken executiefoto's: 'Het was dus echt een oorlog'', *de Volkskrant* (10 juli 2012) < <http://www.volkskrant.nl/magazine/opgedoken-executiefoto-s-het-was-dus-echt-ee-oorlog~a3284455/> > [geraadpleegd op 01-03-2016].

ontsporingen betrof, voedde de weerstand tegen de oorlog. Ten tijde van het conflict werden deze al aangekaart door vooral linkse partijen en kerkelijke organisaties.⁵ In de media werd het beeld van de oorlog echter zorgvuldig georkestreerd. De krantenlezers in Nederland werden gerustgesteld met romantische beelden van ‘onze jongens overzee’.⁶ De realiteit van de oorlog bleef hierdoor onbelicht.

Tijdens de oorlog had de Nederlands-Indische regering weinig animo voor een onderzoek naar de oorlogsmisdaden, de oorlog zelf had de hoogste prioriteit. Daarnaast was onderzoek ook niet altijd mogelijk vanwege het ontbreken van gegevens en kon het de nationale en internationale politieke steun voor de oorlog benadelen. De Nederlands-Indische regering stelde wel een onderzoek in naar de contraterreur van het Korps Speciale Troepen onder leiding van kapitein Raymond Westerling op Zuid-Celebes eind 1946 en begin 1947. De werkwijze van Westerling bracht zoveel commotie teweeg dat de Nederlands-Indische regering daartoe genoodzaakt was. In 1948 verscheen van de commissie-Van Enthoven een rapport, waarin de handelswijze gebillijkt werd vanwege de steeds toenemende terreur. Daarnaast besloot de Nederlandse regering, naar aanleiding van een motie van PvdA-Kamerlid Frans Goedhart in februari 1949, een commissie onder leiding van de jurist Van Rij te sturen naar Indië. In 1954 kwam de commissie met een rapport dat scherpe kritiek uitte op de Nederlands-Indische autoriteiten die standrechtelijke executies hadden toegestaan. De ministerraad besloot dit rapport echter niet openbaar te maken.⁷ Na de soevereiniteitsoverdracht, waarin bepalingen van wederzijdse amnestie in waren opgenomen, viel de noodzaak tot onderzoek weg. Daarnaast was onderzoek niet gewenst om de moeizame diplomatieke verhoudingen met Indonesië goed te houden. De kwestie van oorlogsmisdaden belandde in de doofpot.

Het stilzwijgen wordt doorbroken

Vanaf het midden van de jaren zestig trad er verandering op in de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog en de herinnering aan de oorlog in Indië volgde in haar kielzog. De protestgeneratie begon kritische vragen te stellen over het bestaande beeld van de oorlog, waarin Nederland zich gezamenlijk heldhaftig had verzet tegen de Duitse bezetting. Daarnaast bracht het Eichmann-proces en de studie van Jacques Presser, *Ondergang. De vervolging en*

---

⁵ Stef Scagliola, *Last van de oorlog*, 105.

⁶ René Kok, Erik Somers en Louis Zweers, *Koloniale Oorlog 1945/1949. Van Indië naar Indonesië* (Amsterdam 2009), 7-8; Gerda Jansen Hendriks, ‘‘Not a colonial war’’: Dutch film propaganda in the fight against Indonesia, 1945-49’, in: Bart Luttikhuis en A. Dirk Moses (red.), *Colonial counterinsurgency and mass violence. The Dutch Empire in Indonesia* (Londen en New York 2014), 403-418.

⁷ Scagliola, *Last van de oorlog*, 107.

verdelging van het Nederlandse Jodendom 1940-1945, de Holocaust onder de aandacht. Het nationale heldenverhaal begon scheuren te vertonen, waardoor er ruimte ontstond voor een meer pluralistisch verhaal. Niet alleen verzetshelden en militairen, maar ook de slachtoffers van de Holocaust en andere burgerslachtoffers kregen een plaats in de herinneringscultuur van de Tweede Wereldoorlog.

De stilte over de oorlog in Indonesië van de jaren vijftig zette zich voort tot eind jaren zestig. Op 17 januari 1969 werd de stilte verbroken door een uitzending van *Achter het Nieuws* (VARA). Indië-veteraan Joop Hueting bekende betrokken te zijn geweest bij het plegen van oorlogsmisdaden en stelde dat deze op grote schaal waren voorgekomen. Televisiekijkend Nederland werd geconfronteerd met het eigen koloniaal verleden. Hueting had al in de jaren vijftig meerdere keren tevergeefs geprobeerd zijn verhaal in de media onder de aandacht te brengen. Dit keer kreeg hij die aandacht wel, vanwege de toenemende kritiek op de oorlog in Vietnam. In heel West-Europa protesteerde de jongere generatie tegen de gevestigde orde die het beleid van de Verenigde Staten steunde. Nederland bleek een soortgelijke oorlog gekend te hebben. De reacties op de uitzending waren overwegend negatief. Veel veteranen beschuldigden Hueting van laster, slechts enkelen waren hem dankbaar voor zijn uitlatingen. De veteranen die begrip toonden voor Hueting, of zijn verhaal onderschreven, waren voornamelijk dienstplichtige militairen.

Door de uitzending kwam het onderwerp op de politieke agenda te staan. Joop den Uyl, fractievoorzitter van de Partij van de Arbeid, verzocht op 21 januari de regering-De Jong een nota uit te brengen waarin alle kennis omtrent de zaak zou worden verzameld. De regering nam de motie aan en stelde een commissie in. Op 3 juni werd uiteindelijk de *Excessennota* aan de Tweede Kamer aangeboden. Het onderzoek resulteerde in 110 geregistreerde gevallen van geweldpleging of moord. Maar er zou geen sprake zijn geweest van ‘systematische wreedheden’. De Nederlandse regering hield vast aan haar standpunt: de krijgsmacht als geheel had zich correct gedragen.⁸ Dit komt tot uitdrukking in het woord ‘excessen’, dat impliceert dat het om uitzonderingen op de regel ging. De vraag was echter of de bevindingen slechts het topje van de ijsberg waren. De oppositie drong aan op verder onderzoek. Daar voelde de meerderheid van het parlement en het kabinet echter niets voor. Dergelijk onderzoek zou grievend zijn voor de betrokken militairen en kon de precaire relatie met Indonesië verstoren. Zodoende verdween de kwestie voorlopig uit het politieke debat.

---

⁸ Jan Bank, *De excessennota: nota betreffende het archiefonderzoek naar de gegevens omtrent excessen in Indonesië begaan door Nederlandse militairen in de periode 1945-1950* (Den Haag 1995), 32.

Historicus Jan Bank evalueerde dat de *Excessennota* geen bevredigend antwoord gaf over de omvang van de oorlogsmisdrijven, het falen van de militaire rechtspraak en de politieke verantwoordelijkheid van de kabinetten Schermerhorn, Beel en Drees. Voor journalisten en wetenschappers lag het voor de hand om deze politiek gevoelige kanten van de zaak boven tafel te krijgen. In 1970 verscheen de eerste wetenschappelijke studie over het onderwerp. In *Ontsporing van Geweld* kwamen de sociologen en Indiëveteranen Wim Hendrix en Jacques van Doorn met een opzienbarende conclusie in vergelijking met de *Excessennota*. Het excessieve geweld was volgens hen niet het gevolg van individuele ontsporingen, maar vloeide voort uit een patroon dat van bovenaf was opgelegd om de terreur van Republikeinse zijde te beantwoorden. Met hun studie wilden ze de oorlogsmisdaden bevrijden uit het individualiserend isolement, waarin ze in de *Excessennota* terecht waren gekomen. Hiermee werd namelijk benadrukt dat het uitzonderingen waren, terwijl ze volgens hen resultaten waren van een proces.⁹ De oorzaak voor excessief geweld lag juist niet aan de individuen, maar aan de omstandigheden. De publicatie bracht geen opschudding teweeg.¹⁰ Dit is deels te verklaren doordat de auteurs bewust kozen voor de minder beladen term ‘excessen’. Het woord oorlogsmisdaden riep veelal de vergelijking op met de wandaden van de Duitsers, wat volgens hen juist een helder beeld verhinderde. De herdrukken de jaren tachtig kregen meer kritiek, doordat veteranen en hun organisaties meer van zich lieten horen.¹¹

Veteranen verenigen zich

Pas in de jaren tachtig verschenen er nieuwe publicaties over het onderwerp.¹² In 1987 leidde een concepttekst van Lou de Jong, de paragraaf ‘Oorlogsmisdrijven’ in deel twaalf van zijn reeks over de Tweede Wereldoorlog, tot heftige debatten.¹³ De oud kolonel van het KNIL, C.A. Heshusius, was het niet eens met de inhoud van de paragraaf en stoorde zich aan de status van De Jongs geschiedschrijving. Hij gaf de tekst, die hij als mee-lezer had ontvangen, aan journalisten van *De Telegraaf*. In het publieke debat dat volgde pleitten deskundigen, zoals socioloog Van Doorn en historicus Willem IJzereef, voor een herziening van de paragraaf met meer aandacht voor de context en een evenwichtigere beschrijving van wandaden aan

---

⁹ J.A.A. van Doorn en W.J. Hendrix, *Het Nederlands/Indonesisch conflict. Ontsporing van Geweld* (Dieren 1983), 222.

¹⁰ Scagliola, *Last van de oorlog*, 111.

¹¹ Remco Meijer, *Oostindisch doof. Het Nederlandse debat over de dekolonisatie van Indonesië* (Amsterdam 1995), 64-65.

¹² Bijvoorbeeld: Willem IJzereef, *De Zuid-Celebes affaire* (Dieren 1984).

¹³ Lou de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog XII* (Den Haag 1988), 1011-1012; 1059-1060.

Indonesische en Nederlandse zijde. Indië-veteranen stoorden zich vooral aan de term oorlogsmisdrijven en dat De Jong het Nederlandse militaire optreden vergeleek met dat van de Duitse bezetter in Nederland. De veteranenbeweging was ondertussen mondiger geworden. Velen van hen hadden inmiddels de pensioengerechtigde leeftijd bereikt en begonnen hun ongenoegen te uiten over het gebrek aan waardering voor hun inzet in voormalig Nederlands-Indië. De discussie in de media over de vraag of de excessen als oorlogsmisdaden gezien konden worden, zorgde ervoor dat zij zich gingen verenigen. Een voorbeeld hiervan is de Vereniging Oud Militairen Indiëgangers die in 1985 werd opgericht.¹⁴ Heshusius mobiliseerde de veteranenorganisaties tegen De Jong. De gemoederen liepen hoog op. De begrafenis van kapitein Raymond Westerling, op 1 december 1987, liep zelfs uit op een protest tegen De Jongs geschiedschrijving. De publieke verontwaardiging en inhoudelijke kritiek leidden er uiteindelijk toe dat De Jong besloot zijn tekst alsnog aan te passen.¹⁵ De paragraaf ‘Oorlogsmisdrijven’ heette nu eveneens ‘Excessen’. Hoewel De Jong een van de eersten was die in deze kwestie een controversieel standpunt innam en afweek van de gangbare terminologie, bleef het bestaande discours uit de jaren ’60 alsnog gehandhaafd.

Halverwege de jaren tachtig lieten Indië-veteranen steeds meer van zich horen. Doordat de veteranen zich verenigden en de media hen ruimte bood hun stem te laten horen, drong het besef bij politici door dat de overheid op het gebied van erkenning, maar ook wat betreft de nazorg, voor Indiëveteranen tekort was geschoten.¹⁶ In 1989 werd de stichting Veteranen Platform opgericht, een overlegorgaan van verschillende veteranenorganisaties. Samen met het ministerie van Defensie werd een actief veteranenbeleid ontwikkeld voor alle veteranen in Nederland. In 1990 presenteerde de minister van Defensie, Relus ter Beek, zijn nota ‘Zorg voor veteranen in samenhang’, waardoor thema’s als nazorg en erkenning op de politieke agenda kwamen te staan. Ter Beek kondigde aan een Inspecteur der Veteranen aan te stellen als aanspreekpunt voor de veteranen. Daarnaast werd de Stichting Dienstverlening Veteranen opgericht als centraal aanspreekpunt wat betreft de zorgaspecten en als uitvoerder van tal van beleidsmaatregelen. De Nederlandse overheid gaf toe dat ze bij de opvang van veteranen in gebreke was gebleven en beloofde hun inzet alsnog te honoreren.

In de jaren negentig volgde er een aantal gebeurtenissen die eveneens de toegenomen mondigheid van de veteranenbeweging aantoonde. In 1993 en 1994 ontstond er commotie rond de visumverlening aan Indië-deserteur Johannes ‘Poncke’ Princen. Hij deserteerde in 1948 en

---

¹⁴ VOMI-Nederland, <<http://www.vomi-nederland.nl/951.htm>> [geraadpleegd op 01-04-2016].

¹⁵ Scagliola, *Last van de oorlog*, 239-240; Meijer, *Oostindisch doof*, 76-77.

¹⁶ Martin Elands, ‘Veteranenbeleid in vogelvlucht 1990-2005’, *Carré* 28:6 (2005), 6-8, alhier 6.

verbleef sindsdien in Indonesië. De oude en zieke Princen wilde zijn familie in Nederland bezoeken. Tevergeefs probeerde de lobby van Indiëveteranen dit tegen te houden. Hij kreeg een visum op humanitaire gronden, maar met de afspraak dat hij tijdens zijn bezoek aan Nederland geen publiek commentaar zou leveren. In de media werd vervolgens gediscussieerd over het koloniale verleden en de dekolonisatieoorlog. Volgens historicus Vincent Houben leverde deze discussie echter geen nieuwe consensus op over de betekenis van het conflict en de evaluatie van oorlogsmisdaden.¹⁷ De schrijver Graa Boomsma kreeg ook te maken met de assertievere Indiëveteranen. In 1994 werd hij aangeklaagd door een veteraan wegens smaad. Hij stelde in een interview over zijn roman *De laatste tyfoon* dat de contraterreur van de Nederlanders in Indonesië tijdens de zogeheten politionele acties vergelijkbaar was met de methoden die de SS hanteerde.¹⁸ De rechtbank sprak hem vrij, omdat de Indiëveteraan die hem aanklaagde, L. Buma, niet bij name genoemd werd. Ten slotte besloot het kabinet in 1995 onder invloed van Nederland-Indische groeperingen en veteranenorganisaties dat de koningin niet op 17 augustus, de verjaardag van de Indonesische Onafhankelijkheid, maar op 21 augustus Indonesië zou bezoeken. Een bezoek op 17 augustus zou de impressie geven dat de Nederlandse regering niet 27 december 1949, de datum van de soevereiniteitsoverdracht, maar 17 augustus 1945 als officieel begin van de Indonesische onafhankelijkheid zou erkennen. Indische Nederlanders en Indië-veteranen zouden dit kunnen interpreteren als een officiële bevestiging dat het militair ingrijpen zinloos was geweest.¹⁹

Nieuwe wetenschappelijke studies

Ondertussen ontstond er onder historici meer belangstelling voor de dekolonisatieoorlog. Er verschenen studies naar specifieke casussen²⁰, militaire strategie²¹ en specifieke legeronderdelen.²² Een overzichtswerk over het conflict, geschreven door Wim van den Doel, verscheen in 2001. Een nieuw uitgangspunt van zijn analyse is dat niet de Japanse bezetting, maar het Nederlandse koloniale optreden bepalend was geweest voor de val van het

---

¹⁷ Vincent J. H. Houben, 'A Torn Soul: The Dutch Public Discussion on the Colonial Past in 1995', *Indonesia* 63 (1997), 47-66, alhier 58.

¹⁸ Meijer, *Oostindisch doof*, 175-176.

¹⁹ Houben, 'A Torn Soul', 62.

²⁰ IJzereef, *De Zuid-Celebes affaire*; Ad van Liempt, *De lijktrein: waarom 46 gevangenen de reis naar Surabaya niet overleefden* (Den Haag 1997); Harm Scholten, 'Rawagedeh, 9 december 1947: een nieuwe Nederlandse versie?' (masterscriptie, universiteit van Groningen 2007).

²¹ Petra Groen, *Marsroutes of dwaalsporen: het Nederlands militair-strategisch beleid in Indonesië 1945-1950* (Den Haag 1991).

²² Jaap de Moor, *Westerlings oorlog, Indonesië 1945-1950, de geschiedenis van de commando's en parachutisten in Nederlands-Indië 1945-1950* (Amsterdam 1999).

Nederlandse imperium.²³ De moderniserende gevolgen van de ethische politiek en de economische ontwikkelingen maakte de koloniale samenleving steeds complexer en daarmee de koloniale orde kwetsbaarder. De Tweede Wereldoorlog fungeerde slechts als katalysator. Van den Doel gebruikte ook een nieuwe terminologie. Hij verving de term ‘politieele acties’ met ‘Nederlands-Indonesische oorlog’, omdat het volgens hem destijds ging om een conflict tussen twee staten, die elkaar ‘de facto’ hadden erkend.²⁴ In het spraakgebruik was de term ‘politieele acties’ echter decennialang aangehouden. Eelco van Kleffens, destijds minister zonder portefeuille, wees zijn collega’s erop nooit te spreken over oorlog of militaire acties, maar over politieele maatregelen van beperkte aard.²⁵ Hiermee maakte de Nederlandse regering duidelijk dat het om een binnenlandse kwestie ging, die Nederland op zijn eigen manier wenste op te lossen.

Historica Stef Scagliola onderzocht het verloop van het Indiëdebat zelf en bestudeerde daarbij de diverse interpretaties van het dekolonisatieconflict van historici, politici, journalisten en Indië-veteranen.²⁶ Zij concludeerde dat de diversiteit aan ervaringen, opgedaan tijdens het conflict, de verdeeldheid over de betekenis van de oorlog weerspiegelt. Enerzijds wilden veteranen erkenning van de regering voor het feit dat zij een zinloze oorlog voerden en gedwongen werden daarbij geweld uit te oefenen tegen mensen die streden voor hun vrijheid. Anderzijds willen zij geëerd worden voor de bijdrage die zij leverden aan het welzijn van de lokale bevolking. De regering moest rekening houden met deze uiteenlopende belangen. Toen de kwestie in 1969 op de politieke agenda kwam te staan, probeerde de regering de Indië-veteranen en de politieke leiders ten tijde van het conflict te beschermen. Daarnaast kreeg de verhouding met Indonesië prioriteit boven een reconstructie van feiten. Om het rechtsgevoel van de veteranen niet aan te tasten hebben politici en historici zich gericht op de verantwoordelijkheid van de autoriteiten en officiële documenten. Hierdoor hebben ze onbedoeld het verhaal achter de oorlogsmisdaden afgedekt. Vanaf de uitzending van *Achter het Nieuws* in 1969 hadden de media wel oog voor het verhaal van de militairen. Door de nadruk te leggen op het gepleegde geweld door Nederlandse militairen droegen ze weliswaar bij aan het negatieve beeld de militairen als geweldpleger, maar dit leidde ook tot meer aandacht voor de omstandigheden van de oorlog.

---

²³ H.W. van de Doel, *Afscheid van Indië. De val van het Nederlandse imperium in Azië* (Amsterdam 2001), 370-371.

²⁴ Van den Doel, *Afscheid van Indië*, 10; 240.

²⁵ Ad van Liempt, *Nederland valt aan. Op weg naar oorlog met Indonesië 1947* (Amsterdam 2012) 8.

²⁶ Stef Scagliola, *Last van de oorlog. De Nederlandse oorlogsmisdaden in Indonesië en hun verwerking* (Amsterdam 2002).

Scagliola gebruikte wel egodocumenten van Indië-veteranen om een beeld te schetsen van de oorlog door de ogen van de militairen. In een recente publicatie van historicus Gert Oostindië wordt eveneens gebruik gemaakt van de vele beschikbare egodocumenten om meer inzicht in de oorlog te krijgen.²⁷ Deze geschiedschrijving van onderaf toont aan dat de diversiteit aan ervaringen en de verscheidenheid aan lokale contexten niet tot hun recht komen in het nationale historische kader waarin het conflict werd beschreven. De beleving van de oorlog verschilde sterk tussen bijvoorbeeld dienstplichtige militairen en soldaten van het KNIL. Daarnaast maakte het veel uit wanneer en waar iemand gelegerd was. De problematiek van de herinnering aan de dekolonisatieoorlog is voor een deel te verklaren door de verscheidenheid aan ervaringen. Daarnaast maakte de asymmetrische oorlogsvoering, waarbij een conventioneel leger vecht tegen een technisch zwakker, ongeregeld leger, het lastig om een duidelijk onderscheid te maken tussen slachtoffers en daders.²⁸ Dit soort oorlogen monden meestal uit in een guerrilla-oorlog die het mogelijk maakt voor militairen om zichzelf te zien als slachtoffer van de situatie in plaats van agressor.²⁹ Het zijn met name de lageren in rang, de meeste ex-dienstplichtigen die zich de status van ‘slachtoffer’ aanmeten.

De zaak-Rawagede

Recent kwam de kwestie van oorlogsmisdaden in Indonesië wederom in de schijnwerpers te staan. Op 10 december 2011 ging de Nederlandse regering in een civiele rechtszaak akkoord met een individuele schadevergoeding aan de weduwen van Rawagede, het dorp waar op 9 december 1947 door Nederlandse militairen een bloedbad werd aangericht. Volgens historicus Chris Lorenz is er echter geenszins sprake van een duidelijk herstel van historisch onrecht. Zowel de uitspraak van de rechtbank als de officiële excuses werden gekenmerkt door een tweeslachtigheid. Aan de ene kant accepteerde de rechtbank dat de normale verjaringstermijn van toepassing was op Rawagede. Daardoor erkende de rechtbank dat het bloedbad geen schending van mensenrechten was, waarmee het standpunt van de regering bevestigd werd. Aan de andere kant stelde de rechtbank dat de gebeurtenis ‘uitzonderlijk’ en ‘zonder precedent’ was, waardoor de verjaringstermijn op dit geval niet van toepassing was. Dit juridische argument was historisch onjuist, er waren immers genoeg historische precedents van dit bloedbad tijdens de dekolonisatieoorlog bekend. Het diende enkel een praktische functie: de

---

²⁷ Gert Oostindië, *Soldaat in Indonesië 1945-1950. Getuigenissen van een oorlog aan de verkeerde kant van de geschiedenis* (Amsterdam 2015).

²⁸ Scagliola, ‘The Silences and Myths of a ‘Dirty War’: Coming to Terms with the Dutch-Indonesian Decolonisation War (1945-1949), *European Review of History* 14:2 (2007), 235-262, alhier 244.

²⁹ Scagliola, *Last van de oorlog*, 90.

mogelijkheid om de verjaringstermijn alleen voor dit geval op te heffen.³⁰ De officiële excuses weerspiegelden dezelfde tweeslachtigheid. De vraag naar de aansprakelijkheid van Nederland als koloniale macht liet de ambassadeur namelijk in het midden.³¹ Lorenz concludeert hieruit dat er in Nederland geen sprake is van een ‘post-nationale’, op mensenrechten gebaseerde omgang met historisch onrecht. Dit post-nationale model is gebaseerd op Duitsland, dat de Holocaust herinnert als de consequentie van zijn eigen racistische nationalisme en een politieke identiteit ontwikkelde gebaseerd op universele mensenrechten. Het Nederlands geweld in Indonesië wordt echter nog steeds opgevat als uitzondering in plaats als inherent aan de koloniale situatie.

Volgens historicus Bart Luttikhuis beperken deze juridisch afgedwongen excuses het publieke debat tot een klein aantal specifieke geweldsexcessen en kan het bredere excuses met betrekking tot het koloniale verleden in de weg staan.³² Voor de oorlog als zodanig bood Nederland geen excuses aan. In 2005 zei de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken Ben Bot bij de jaarlijkse viering van de onafhankelijkheidsproclamatie op 17 augustus dat Nederland zich tijdens de Indonesische dekolonisatie ‘aan de verkeerde kant van de geschiedenis’ had bevonden. Hij betuigde ‘diepe spijt’ voor het leed dat de Indonesiërs was aangedaan, maar vermeed de term ‘excuses’. Ook hier verhinderde de angst voor juridische consequenties het accepteren van verantwoordelijkheid voor het koloniale verleden, wat volgens Luttikhuis een algemene verzoening in de weg staat. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Nederlandse regering niet is ingegaan op het verzoek van verschillende onderzoeksinstituten om onderzoek naar het postkoloniale geweld in Indonesië te financieren. Volgens Lorenz laat de staat hiermee zien dat het hoopt op verzoening van zijn misdaden zonder dat de waarheid boven tafel komt.

De zaak Rawagede heeft veel publieke belangstelling gekregen en een hernieuwde interesse in de oorlogsmisdaden in Indonesië teweeg gebracht onder wetenschappers.³³ Er is nog steeds geen consensus over hoe frequent en hoe stelselmatig oorlogsmisdaden voorkwamen en wie er toen verantwoordelijk voor was. Het idee dat de oorlogsmisdaden slechts ‘excessen’ van ontspoorde individuen waren, zoals de regering altijd volhield, is inmiddels wel achterhaald. Oostindie concludeerde op basis van egodocumenten dat het werkelijke aantal

---

³⁰ Chris Lorenz, ‘De Nederlandse koloniale herinnering en universele mensenrechten. De Casus Ragawede’, *Tijdschrift voor Geschiedenis* 128:1 (2015), 109-130, alhier 123-124.

³¹ Lorenz, ‘De Nederlandse koloniale herinnering’, 125.

³² Bart Luttikhuis, ‘Juridisch afgedwongen excuses. Rawagedeh, Zuid-Celebes en de Nederlandse terughoudendheid’, *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 129:4 (2014), 92-105, alhier 102-103.

³³ Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, ‘Nederlands militair optreden in Indonesië, 1945-1950’ <<http://www.indonesie45-50.nl/>> [geraadpleegd op 05-04-2016].

oorlogsmisdaden eerder in de orde van tienduizenden dan de duizenden ligt. Volgens hem kwamen oorlogsmisdaden niet incidenteel, maar structureel voor.³⁴ Historicus Rémy Limpach kwam eveneens tot de conclusie dat de oorlogsmisdaden structureel van aard waren.³⁵ Al met al lijkt er dus een nieuwe fase te beginnen in het onderzoek naar het Nederlandse militaire optreden in Indonesië. Het aantal direct betrokkenen, Indiëveteranen en Indische migranten, neemt steeds verder af. Hun invloed op het debat verkleint en de kwestie is eveneens minder gevoelig geworden. Daarnaast zijn de nabestaanden van slachtoffers zichtbaar geworden, waardoor er een nieuwe pull-factor tot nader onderzoek bij is gekomen.

Conclusie

In het voorgaande is in vogelvlucht het maatschappelijk debat over de dekolonisatieoorlog uiteen gezet. In de jaren vijftig bleef dit debat nagenoeg uit door de preoccupatie met de wederopbouw en de moeizame relatie met Indonesië. De discussies die vooral in de jaren rond 1969, 1987 en 1995 werden gevoerd, ging het telkens vooral over de rol van de Nederlanders als oorlogsmisdadigers. Het beeld van Nederlandse militairen als dader is dan ook meer bijgebleven dan het beeld van slachtoffers. Dit geldt ook voor de geschiedschrijving als geheel. Het debat bracht echter wel aandacht voor de militaire ervaringen zelf met zich mee. Het bestaande beeld van twee korte politionele acties maakte daardoor plaats voor het beeld van een lange, wrede guerrillaoorlog. Tegelijkertijd bracht dit met zich mee dat de gepleegde oorlogsmisdaden niet meer worden gezien als ‘excessen’. De maatschappelijke discussie resulteerde in het paradoxale beeld van de Indiëveteraan als dader én slachtoffer.

In deze scriptie staat het Nationaal Indiëmonument in Roermond centraal. Het is het enige monument ter nagedachtenis van de gevallen Nederlandse militairen in Indonesië met een nationaal karakter. Jaarlijks wordt bij het monument een herdenking gehouden die vele duizenden bezoekers trekt. Voor de veteranen en andere betrokkenen vormt het monument een plaats van herinnering. Alvorens we in gaan op dit monument volgt in het volgende hoofdstuk een kort theoretisch overzicht over de studie naar het collectief geheugen en *lieux de mémoire*.

---

³⁴ Oostindie, *Soldaat in Indonesië*, 151; 176.

³⁵ Rémy Limpach, ‘Business als usual: Dutch mass violence in the Indonesian war of independence 1945-49’, in: Bart Luttikhuis en A. Dirk Moses (red.), *Colonial counterinsurgency and mass violence. The Dutch Empire in Indonesia* (Londen en New York 2014), 64-90, alhier 84-87.; Limpach promoveerde in het najaar van 2015 aan de Universiteit Bern. Zijn proefschrift *Die brennende Dörfer des Generaal Spoor. Niederländische Massengewalt im Indonesischen Unabhängigkeitskrieg 1945-1949* is vooralsnog niet gepubliceerd.

2. Collectief geheugen en *lieux de mémoire*.

In dit hoofdstuk staan de begrippen collectief geheugen en *lieux de mémoire* centraal. Voor de Tweede Wereldoorlog waren historici nauwelijks geïnteresseerd in herinneringen of het geheugen. Als onderzoeksgebied was de herinnering lange tijd het domein van de literatuur, de psychologie en van enkele sociologen. De Franse socioloog Maurice Halbwachs bedacht het concept collectief geheugen in zijn werken *Les cadres sociaux de la mémoire* (1925) en *La mémoire collective* (1950). Hij stelde dat geheugen niet louter een individuele zaak was. Het geheugen van een individu was volgens Halbwachs afhankelijk van sociale structuren. Vanaf de jaren '80 gingen historici zich steeds meer bezighouden met onderzoek naar vormen van collectief geheugen. Dit had te maken met een toenemende historische belangstelling vanaf het midden van de jaren zeventig, veroorzaakt door razendsnelle ontwikkelingen in Europa na de Tweede Wereldoorlog. Daarnaast speelde de toegenomen populariteit van mondelinge geschiedenis een rol. De interesse voor mondelinge geschiedenis ontstond in de jaren zestig en kwam voort uit de wens om geschiedenis van onderop te bestuderen in plaats van bovenop.³⁶ Bovendien sloot het onderzoek naar geheugen naadloos aan bij de postmoderne idee dat geschiedenis constructivistisch van aard is.

Geheugen is onlosmakelijk verbonden met identiteit. Identiteit kan gedefinieerd worden als het gevoel van eenheid over tijd en ruimte van een individu of een groep personen. De identiteit van een individu wordt in stand gehouden door het geheugen. De herinnering geeft structuur aan identiteit.³⁷ Het is als het ware een geschiedverhaal over het eigen leven. Ook de samenleving of een subgroep heeft en maakt zijn eigen verhaal. Het idee een gemeenschappelijk verleden te hebben, zorgt ervoor dat individuen zich tot een bepaalde groep rekenen. Van belang hierbij is te onderkennen dat identiteit en het collectief geheugen constructies zijn die aan verandering onderhevig zijn. Het zijn representaties van de realiteit en dus subjectieve fenomenen. Dit merkte de historicus Benedict Anderson op in zijn studie naar het nationalisme. Hij noemde de natie een 'imagined community'. Hiermee bedoelde hij dat de meeste landgenoten elkaar niet kennen, maar toch in hun gedachte, zichzelf tot dezelfde gemeenschap rekenen.³⁸ Deze gemeenschap is exclusief en de grenzen die bepalen of iemand er al dan niet bij hoort zijn aan verandering onderhevig. Hetzelfde gaat op voor de veteranengemeenschap. Ook zij behoren tot een verbeelde subgroep binnen de natie, gebaseerd op een

---

³⁶ Pim den Boer, 'Geschiedenis, herinnering en 'lieux de mémoire'', in: Rob van der Laarse (red.), *Bezeten van vroeger. Erfgoed, Identiteit en musealisering* (Amsterdam 2005), 40-58, alhier 45-47.

³⁷ Willem Frijhof, *De mist van de geschiedenis* (Nijmegen 2011), 35

³⁸ Benedict Anderson, *Imagined Communities* (Londen 1983), 6.

gemeenschappelijk verleden dat als in- en uitsluitingsmechanisme werkt. Hoewel de veteranen elkaar niet allemaal persoonlijk kennen, hebben ze een gevoel bij elkaar te horen door hun gemeenschappelijke uitzending naar Indonesië. De binding die ze hebben is ‘ingebeeld’ of ‘verbeeld’, omdat de affiniteit met andere Indiëgangers gebaseerd is op een mentaal beeld en niet op concrete, persoonlijke relaties. Uit het onderstaande zal blijken dat onderzoek naar een *lieu de mémoire* ons inzicht kan geven op de manier hoe het collectieve geheugen van een groep en de daarmee samenhangende identiteit wordt gevormd en aan verandering onderhevig is.

Lieux de mémoire

Pierre Nora is de bedenker van het concept *lieu de mémoire*. Vertaald naar het Nederlands zouden we dit een ‘(anker)plaats van herinnering’ of ‘geheugenplaats’ noemen. Nora stelde dat de snelle veranderingen in onze maatschappij gedurende de laatste decennia tot een herinneringscultus hebben geleid. De samenleving is als het ware in een stroomversnelling geraakt door globalisering, democratisering en de opkomst van de massacultuur. Hierdoor zijn we vervreemd geraakt van ons nationale verleden. Nora legde de koppeling tussen *lieux de mémoire* en het nationalisme op het moment dat het natiebesef bedreigd werd door de toenemende migratie uit niet-westerse culturen en de economische en culturele mondialisering. In zijn zevendelige reeks *Les lieux de mémoire* (1984-1992) selecteerden verschillende specialisten onder zijn redactie dan ook geheugenplaatsen ten behoeve van de Franse natiestaat en zijn behoud. Volgens Nora dreigde de herinnering aan de natiestaat te verwateren en dus streefde hij naar een zo volledig mogelijke inventarisatie van alle plaatsen die het natiebesef verbeelden of erna verwijzen. Het begrip is erg breed gedefinieerd. *Lieux de mémoire* zijn plaatsen of begrippen die onmiddellijk associaties oproepen met gebeurtenissen uit het verleden. Dit kunnen fysieke plaatsen, objecten, gebouwen of personen zijn, maar ook immateriële aspecten zoals symbolen of rituelen. Zelf definieert Nora zijn concept als ‘any significant entity, whether material or non-material in nature, which by dint of human will or the work of time has become a symbolic element of the memorial heritage of any community’.³⁹

Volgens Nora kent een geheugenplaats een materiële, symbolische en functionele dimensie.⁴⁰ Alle drie dimensies moeten vertegenwoordigd zijn, om iets als een *lieu de mémoire* te bestempelen. Een materiële herinneringsplaats, zoals bijvoorbeeld het Nationaal Monument

---

³⁹ Pierre Nora, *Realms of memory. Rethinking the French past. Vol. 1: Conflicts and divisions* (New York 1996), xvii. Vertaling: ‘elke materiële of immateriële, betekenisvolle entiteit die door menselijke opzet of door het verloop van tijd, een symbolisch element van het herinneringserfgoed van een gemeenschap is geworden’.

⁴⁰ Nora, *Realms of memory*, 14; Pierre Nora, ‘Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire’, *Representations* 26 (1989), 7-24, alhier 19.

op de Dam, is enkel een *lieu de mémoire*, omdat het ook symbolische en functionele dimensies heeft. Het monument verwijst immers naar het verleden en dit gebeurt omdat mensen hier belang aan hechten. De wil om te herinneren is van belang, anders zou werkelijk ieder cultureel object een *lieu de mémoire* kunnen zijn.⁴¹ Zodra de wil om te herinneren verval, zal ook de plaats van herinnering zijn betekenis verliezen. Herinneringen hebben een constructivistisch karakter die door verschillende groepen en actoren gevormd en in stand gehouden wordt. De symbolische betekenis van een geheugenplaats kan dan ook aan veranderen. Actuele gebeurtenissen of nieuwe normen en waarden, kunnen ervoor zorgen dat de betekenis van een plaats van herinnering verandert. Of de betekenis veranderd wordt is afhankelijk van actoren. Daarnaast kunnen verschillende betekenissen gegeven worden aan dezelfde plaats. Sommige herinneringsplaatsen hebben meerdere betekenislagen waaruit we kunnen of moeten kiezen. Het Paleis op de Dam verwijst bijvoorbeeld naar het koningshuis, maar is vanouds een burgerlijk bestuurscentrum van republikeinse snit.⁴² Dit proces van verschil in interpretatie en verandering in betekenisgeving is kenmerkend voor een *lieu de mémoire*.

Plaatsen van herinnering

Nora zelf meende aanvankelijk dat zijn concept weinig navolging buiten Frankrijk zou vinden. Desondanks heeft het in verschillende Europese landen navolging gekregen. In 1992 werd een Frans-Nederlands symposium georganiseerd waarin de mogelijkheden van het concept voor Nederland besproken werd. De conclusie van het symposium was dat het nationalistische perspectief voor Nederland minder geschikt was, omdat in Nederland niet de staat, maar de cultuur het natiebeseft heeft bevorderd. Desondanks werd er ook in Nederland een poging ondernomen om een reeks Nederlandse geheugenplaatsen naar Frans voorbeeld te identificeren. In *NRC Handelsblad* verschenen een aantal bijdragen die later onder redactie van Niek van Sas gebundeld werden.⁴³ Deze eerste introductie van *lieux de mémoire* in Nederland richtte zich vooral op vaderlandse helden afgewisseld met locaties en gebeurtenissen. Sommige auteurs vroegen zich af waarom hun onderwerp voor sommigen wel en anderen niet een *lieu de mémoire* was. Volgens Van Sas had de selectie van herinneringsplaatsen natuurlijk anders kunnen uitvallen.⁴⁴ Hoewel van Sas verwijst naar het Franse project, wordt met de titel van ‘vaderlandse herinneringen’ gesproken. Het gaat hier meer om een veelheid van

---

⁴¹ Nora, *Realms of memory*, 14; Pierre Nora, ‘Between Memory and History’, 19.

⁴² Mist van de geschiedenis, 35.

⁴³ N.C.F. van Sas (red.), *Waar de blanke top der duinen en andere vaderlandse herinneringen* (Amsterdam 2005).

⁴⁴ Van Sas, *Waar de blanke top der duinen*, 19.

aanhechtingspunten, van collectief geheugen in brede zin. Het concept van Nora is dusdanig breed toepasbaar dat het tot verschillen in aanpak leidt, zoals zal blijken uit de later verschenen werken over Nederlandse *lieux de mémoire*.

In 2005 verscheen er onder redactie van Henk Wesseling de vierdelige reeks *Plaatsen van Herinnering*. In omvang is het vele malen groter dan het werk van Van Sas. Daarnaast zijn het enkel fysieke plaatsen van herinnering die behandeld worden. Er wordt dus een veel beperktere en concretere betekenis aan het begrip plaats van herinnering toegekend. De geografische spreiding was hierbij problematisch.⁴⁵ Om een goede afspiegeling te krijgen van de nationale herinneringscultuur is er gekozen om ook plaatsen van herinnering uit Nederlands-Indië op te nemen. In tegenstelling tot *Plaatsen van Herinnering* wordt in het werk *Een open zenuw. Hoe wij ons de Tweede Wereldoorlog herinneren*, dat in 2010 onder redactie van Madelon de Keizer en Marije Plomp verscheen, het begrip *lieux de mémoire* breder opgevat. Niet alleen concrete plaatsen en personen komen aan bod, maar bijvoorbeeld ook de kreet ‘ Hamas, Hamas, alle Joden aan het gas’.

Plaatsen van herinnering in Nederland: kolonialisme

In de hierboven genoemde werken komen herinneringen aan het kolonialisme, de Tweede Wereldoorlog in Indië of het dekolonisatieconflict aan bod. Historicus en Indië-specialist Cees Fasseur schreef bijvoorbeeld een bijdrage over de schat van Lombok, een herinnering aan Nederland als onvervalste roofstaat.⁴⁶ De problematiek van het omstreden koloniale verleden komt duidelijk tot uitdrukking in de bijdrage van historica Marieke Bloembergen over het Van Heutszmonument in *Plaatsen van Herinnering*. Vanaf zijn onthulling in 1935 tot nu bleef het een omstreden monument, typerend voor het koloniale geheugen van Nederland. Het monument zelf was al het resultaat van een strijd tussen voor- en tegenstanders: het verwees op geen enkele manier naar Van Heutsz’ omstreden rol als militair.⁴⁷ Toch bleef het lange tijd doelwit van protesten, provocaties en zelfs bomaanslagen. Pas in 2004 veranderde het monument van naam en gedenkfunctie. Het Van Heutszmonument heette voortaan Monument Indië-Nederland 1596-1949. Het herinnert nu aan het Nederlandse koloniale verleden als geheel en aan de bijzondere band tussen Nederland en Indonesië die daaruit voortkwam. De neutrale naam was gekozen om nieuwe problemen te vermijden.

---

⁴⁵ Hendrik Wesseling, *Plaatsen van herinnering een historisch succesverhaal* (Amsterdam 2005), 19.

⁴⁶ Cees Fasseur, ‘De schat van Lombok’, in: Van Sas (red.), *Waar de blanke tot der duinen* (Amsterdam 2005), 164-176, alhier 174.

⁴⁷ Marieke Bloembergen, ‘Amsterdam: het Van Heutszmonument’, in: Wim van den Doel (red.), *Plaatsen van herinnering. Nederland in de twintigste eeuw* (Amsterdam 2005), 72-87, alhier 79.

De omgang met het Van Heutszmonument laat zien hoe het Nederlandse koloniale geheugen veranderd is. Critici gebruikten het monument om een zwarte bladzijde uit de Nederlandse geschiedenis te herdenken, maar zagen tegelijkertijd niet onder ogen dat het in het verleden normaal was om personen zoals Van Heutsz te prijzen. Daarom adviseerden historici om het monument grotendeels te herstellen in zijn oorspronkelijke staat, met historische uitleg. Dit gebeurde echter niet. Het Van Heutszmonument veranderde van naam en verloor een deel van zijn gedenkfunctie, namelijk de verwijzing naar een tijd waarin het normaal was om trots te zijn op koloniaal bezit dat mede dankzij militair geweld was verkregen. Uiteindelijk werd hiermee een gedeelte van het verleden genegeerd.⁴⁸ De verandering van de symbolische betekenis van het Van Heutszmonument laat zien hoe opvattingen in het heden bepalend zijn voor het collectieve beeld van een bepaald verleden. Daarnaast toont het aan hoe selectief het verleden kan worden herinnerd, sommige onaangename aspecten uit het verleden kunnen genegeerd worden.

Plaatsen van herinnering in Nederland: de Tweede Wereldoorlog in de Pacific

De herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in Indië blijkt eveneens problematisch. Van de circa 3400 oorlogsmonumenten in Nederland zijn er ruim 400 gedenktekens die burgers en militairen uit Indië memoreren. Het overgrote deel hiervan is opgericht na de onthulling van het Indisch Monument in Den Haag en het Nationaal Indiëmonument in Roermond, na 1988.⁴⁹ De chronologie van Indische gedenktekens laat, volgens historica Esther Captain, een meanderende beweging zien van lokaal naar nationaal en weer terug naar lokaal.⁵⁰ Volgens historica Elsbeth Locher-Scholten hebben de Indische oorlogsherinneringen een eigen dynamiek, vanwege de fysieke afstand en omdat zij beïnvloed zijn door het moeizame dekolonisatieproces.⁵¹ De inpassing van een Indonesische urn in het Nationaal Monument op de Dam illustreert de integratie van het Indische oorlogsverleden in de nationale herinneringscultuur. Dit kon echter pas gebeuren toen door de soevereiniteitsoverdracht een neutraal moment was aangebroken.⁵² De herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in de Indië

---

⁴⁸ Marieke Bloembergen, 'Amsterdam: het Van Heutszmonument', 86-87.

⁴⁹ Esther Captain, 'Indiëmonumenten in Den Bosch', in: Madelon de Keizer en Marije Plomp (red.), *Een Open Zenuw. Hoe wij ons de Tweede Wereldoorlog herinneren* (Amsterdam 2010), 265-282, alhier 269.

⁵⁰ Esther Captain, 'Indiëmonumenten', 273.

⁵¹ Elsbeth Locher-Scholten, 'Van Indonesische urn tot Indisch monument: vijftig jaar Nederlandse herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in Azië', *Bijdragen en mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 114:2 (1999) 192-222, alhier 195.

⁵² Locher-Scholten, 'Van Indonesische urn tot Indisch monument', 204-205.

kon namelijk niet los gezien worden van de strijd om Indië daarna en over die pijnlijke herinneringen werd liever gezwegen.

In de jaren zestig schiep de fragmentering van de nationale consensus over de Tweede Wereldoorlog ruimte voor herinneringen van verschillende subgroepen. Ook Indische subgroepen gingen hun herinneringen poneren. Volgens Locher-Scholten begon deze nieuwe fase in 1971 met de onthulling van Het Monument Japanse vrouwenkampen in Apeldoorn.⁵³ Vervolgens brak er in de jaren tachtig een periode aan van nationale acceptatie van specifiek-Indische herinnering. Dit resulteerde in het Indisch Monument in Den Haag en het Nationaal Indiëmonument in Roermond. De definitieve splitsing van de Tweede Wereldoorlog en het dekolonisatieconflict maakte de integratie van Indische oorlogsherinneringen mogelijk. De twee monumenten kwamen tegemoet aan de behoefte voor algemene zichtbaarheid en erkenning van de Indische gemeenschap en stimuleerden de oprichting van monumenten op lokaal niveau.⁵⁴ Bronbeek heeft zich bijvoorbeeld ontwikkeld tot een plaats van herdenking van verschillende groepen die in Indië gestreden en geleden hebben.⁵⁵

Plaatsen van herinnering in Nederland: de dekolonisatieoorlog

Zoals uit het bovenstaande blijkt kent Nederland geen echte *lieux de mémoire* met betrekking tot de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog, behalve het Nationaal Indiëmonument. De enige plaats van herinnering die in literatuur te vinden met betrekking tot het dekolonisatieconflict is Linggadjati.⁵⁶ In dit dorp op West-Java werd op 15 november 1946 een overeenkomst gesloten tussen de Nederlandse regering en de Republiek Indonesië. Het Akkoord van Linggadjati bood de kans om op diplomatieke wijze een gewapend conflict te vermijden, maar voor de conservatieve denkers in Nederland ging het akkoord te ver. De Nederlandse regering en het parlement konden het akkoord alleen aanvaarden door het aan te vullen, waarbij vooral de positie van de Republiek Indonesië werd aangepast. De aangeklede versie was echter moeilijk te accepteren voor de Indonesiërs. In feite lagen er dus twee verschillende versies op tafel. Uiteindelijk bleek een diplomatieke oplossing niet mogelijk en besloot het Nederlandse kabinet de Republiek Indonesië militair aan te vallen.

---

⁵³ Locher-Scholten, 'Van Indonesische urn tot Indisch monument', 212.

⁵⁴ Esther Captain, 'Indiëmonumenten', 273; Locher-Scholten, 'Van Indonesische urn', 222.

⁵⁵ Elly Touwen-Bouwsma, 'Het Bronbeekpark', in: Madelon de Keizer en Marije Plomp (red.), *Een Open Zenuw. Hoe wij ons de Tweede Wereldoorlog herinneren* (Amsterdam 2010), 105-114, alhier 109-113.

⁵⁶ Wim van den Doel, 'Linggadjati/Linggarjati', in: Wim van den Doel (red.), *Plaatsen van herinnering. Nederland in de twintigste eeuw* (Amsterdam 2005), 182-195.

De vraag is echter of dit wel daadwerkelijk een geheugenplaats is voor Nederlanders. Historicus Wim van den Doel beschrijft in deze bijdrage voornamelijk over het onderhandelingsproces, maar niet over de rol die deze plek speelt in de Nederlandse herinnering. Hij geeft toe dat het akkoord min meer werd overschaduwd door de oorlog die volgde. Volgens hem zou de plaats er wel aan kunnen herinneren, voornamelijk voor Indonesiërs, dat er toen ook Nederlanders waren die wél begrepen wat er in hun land gebeurde.⁵⁷ Voor Nederland lijkt het geen echte geheugenplaats, al is het maar omdat het niet in Nederland ligt.

Het Nationaal Indiëmonument als plaats van herinnering

Aan de hand van *lieux de mémoire* kunnen we de dynamiek van herinnering onderzoeken.⁵⁸ De interpretatie en betekenis die wij aan een verleden toekennen verandert constant door actuele gebeurtenissen, ontwikkelingen en door invloed van actoren. Het is een proces van in- en uitsluiting van bepaalde groepen en historische gebeurtenissen in het collectieve geheugen.⁵⁹ De totstandkoming en omgang met plaatsen van herinnering kunnen dit proces blootleggen. Het Nationaal Indiëmonument kan gezien worden als een plaats van herinnering. Het monument verwijst naar de oorlog in Indonesië en geeft daarbij een bepaalde betekenis aan het conflict. Vanzelfsprekend is hierbij van belang wanneer het monument werd opgericht. Het feit dat het monument in 1988 werd opgericht, en niet eerder, hangt nauw samen met het beeld van de oorlog in het collectieve geheugen. Daarnaast is het van belang om te weten welke actoren er verantwoordelijk waren voor het verlangen om deze oorlog te herinneren. De reden waarom zij dit wilden geeft eveneens aan welke positie de oorlog in het collectieve geheugen had. Ten slotte kunnen we door het monument zelf te analyseren achterhalen op welke wijze de oorlog geïnterpreteerd wordt door degene die het verleden middels het monument present stellen. De analyse van de totstandkoming, ontwikkeling en betekenisgeving van het monument komen in de hoofdstukken vier tot en met zes aan bod. In het volgende hoofdstuk volgt eerst een introductie van het Nationaal Herdenkingspark te Roermond.

---

⁵⁷ Van den Doel, 'Linggadjati/Linggarjati', 193-194.

⁵⁸ Frank van Vree en Rob van der Laarse, 'Ter inleiding', in: Ibidem (red.), *De Dynamiek van de herinnering. Nederland en de Tweede Wereldoorlog in een internationale context* (Amsterdam 2009), 7-15, alhier 8.

⁵⁹ Van vree en Van der Laarse, 'Ter inleiding', 12.

3. Introductie van het Nationaal Herdenkingspark in Roermond

Aan de zuidzijde van Roermond bevindt zich het Nationaal Herdenkingspark Roermond. In het park bevinden zich verschillende monumenten: het Nationaal Indiëmonument 1945-1962, het Monument voor Indische burgerslachtoffers, het Monument voor Vredesoperaties en de Herdenkingsboog. Tezamen vormen ze het Nationaal Herdenkingspark. Dit hoofdstuk dient als een visuele kennismaking met de verschillende monumenten.

Het Nationaal Indiëmonument 1945-1962

Het Nationaal Indiëmonument ten tijde van de onthulling, 7 september 1988. Links Prins Bernhard, die het monument onthulde, en achter hem de initiatiefnemer Hans Cremers (zie volgend hoofdstuk). Het monument bestond toen enkel uit een obelisk (zie volgende afbeelding), twee zuilen met karbouwkoppen die als fontein dienen en rechts een brede rechthoekige roestvrij stalen zuil met de tekst: 'Palmam qui meruit ferat, zij brachten het grootste offer dat van de soldaat gevraagd kan worden'. Palmam qui meruit ferat, het persoonlijke motto van de Britse admiraal Horatio Nelson, betekent: de erepalm is voor hen die hem verdiend hebben, oftewel ere wie ere toekomt.

Centraal staat een obelisk met een kroonduif en een bronzen schijf, 'de koperen ploert', die de tropenzon voorstelt. De kroonduif staat symbool voor Nieuw-Guinea, het enige gebied waar deze vogel voorkomt. Het is het enige symbolische element dat verwijst naar Nieuw-Guinea.

Uit de mond van de karbouwkoppen stroomt het water in een waterreservoir. Vanuit het reservoir stroomt het water vervolgens naar het bijgelegen meertje via een hardstenen goot in een trappenstelsel. In combinatie met het stromende water oogt het kanaaltje als een sawah (rijstveld), een symbool voor de vruchtbaarheid van Indonesië. De karbouwen, of waterbuffels, worden niet alleen als ploeg- en lastdier gebruikt, maar ook als bescherming tegen tijgers. Ze staan hier niet alleen een symbool voor Indonesië, maar verwijzen ook naar de beschermende rol die de Nederlandse krijgsmacht op zich diende te nemen.

In het verlengde van obelisk staan bakstenen tafels met daarop meer dan honderd bronzen plaquettes ter ere van alle legeronderdelen. Elk legeronderdeel heeft zijn eigen gedenkplaat. Recht tegenover de obelisk en fonteinen staat een bakstenen sokkel met daarop een bronzen borstbeeld van generaal Simon Hendrik Spoor, de toenmalige bevelhebber van de Nederlandse strijdkrachten. Achter het beeld van generaal spoor staan achttien driehoekige aluminium zuilen met gegraveerde namen van alle gesneuvelde militairen. Aan de rechterzijde staat het Generaal Spoorpaviljoen, een tref- en documentatiecentrum.

De herdenkingsplaquettes zijn door verschillende legeronderdelen zelf geplaatst en zien er verschillend uit.

De zuilengalerij met de ingegraveerde namen van alle slachtoffers.

De buste van Generaal Simon Spoor.

Het Monument voor Indische burgerslachtoffers

Het monument voor de Indische burgerslachtoffers bevindt zich aan de westzijde van het Indiëmonument. Door de ligging direct aan het Indiëmonument, lijkt het erbij te horen, maar het is een aparte gedenksteen. Op de linker- en rechterzijde zijn respectievelijk de kaart van de Indische archipel en van Nederland in reliëf aangebracht. Op de achterzijde staat de tekst: 'Hun geest heeft overwonnen' en 'Ons eerbetoon en respect voor hen die de vrijheid niet meer mochten meemaken'.

Op de bovenzijde van de gedenksteen is onder de glazen driehoek aarde afkomstig uit Java verwerkt.

Het Monument voor de vredesoperaties

In de vijver staat de globe waarover Irene, godin van de vrede waakt. In haar hand houdt zij een toorts met de 'eeuwige vlam' als teken van waakzaamheid. Naast haar zit een feniks als symbool van de herrijzenis. Voor de vijver bevindt zich een puntvormig plateau met aan de rand stenen tafels. Op de tafels bevinden zich plaquettes met de namen van de 161 militairen die omkwamen tijdens of als gevolg van vredesoperaties in dienst van de Verenigde Naties. Een unieke plaquette memoreert militairen die zelfmoord pleegden, omdat ze na hun uitzending in geestelijke nood raakten. In het midden van het plateau staat een driehoekige zuil met daarin het 'Draaginsigne Veteranen' in brons verwerkt. Het staat symbool voor de waardering voor het werk dat veteranen in naam van de samenleving hebben verricht.

Het Monument voor Vredesoperaties staat in tegenstelling tot het Monument voor Indische burgerslachtoffers los van het Indiëmonument. Aan de achterzijde van het plateau staan zes ‘vredeswachters’ in een V-vorm opgesteld. Eén van hen verbeeldt de gevallen krijger.

De Herdenkingsboog

De herdenkingsboog belichaamt de toekomstvisie van de stichting Nationaal Indiëmonument. Op de boog zijn de symbolen van het Nationaal Indiëmonument, de zon en de kroonduif links, en van het Monument voor Vredesoperaties, de vredeswachter rechts, aangebracht. Ze groeien naar elkaar toe, net zoals de verschillende generaties veteranen naar elkaar toegroeien. De boog symboliseert de wens van het stichtingsbestuur dat in de toekomst alle veteranen van na de Tweede Wereldoorlog gezamenlijk en op waardige wijze de gevallen militairen kunnen herdenken.

Het Nationaal Herdenkingspark in Roermond bestaat uit verschillende elementen die door het gebruik van dezelfde materialen en driehoekige vormgeving toch samen een geheel vormen. Het volgende hoofdstuk gaat in op de totstandkoming van het Nationaal Indiëmonument. In het daaropvolgende hoofdstuk wordt de ontwikkeling van het Indiëmonument naar het Nationaal Herdenkingspark beschreven. Ten slotte keren we in het laatste hoofdstuk terug naar het Nationaal Indiëmonument en de symbolische betekenis die het monument heeft.

4. De ontstaansgeschiedenis van het Nationaal Indië-monument 1945-1962

In dit hoofdstuk staat de oprichting van het Nationaal Indiëmonument centraal. Wie nam het initiatief voor de oprichting van het monument? Welke redenen werden daarvoor genoemd? Voor wie was het monument precies bedoeld? Was er sprake van kritiek? Om deze vragen te beantwoorden wordt gebruik gemaakt van krantenartikelen, stukken uit veteranentijdschriften, uitgaves van de stichting die het monument beheert en enkele archiefstukken. De bevindingen worden daarbij gekoppeld aan de historische context van de jaren tachtig.

Ontwikkelingen in de jaren tachtig

Het Nationaal Indië-monument werd op 7 september 1988 officieel onthuld. Bijna veertig jaar na de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië. Waarom duurde het zo lang voordat Indië-veteranen hun eigen monument kregen? In het eerste hoofdstuk zagen we dat de herinnering aan de dekolonisatieoorlog in Indonesië in de jaren vijftig werd weggemoffeld. Het conservatieve maatschappelijk klimaat, de preoccupatie met de wederopbouw en de moeizame relatie met Indonesië verhinderde een publiek debat over de betekenis van het conflict. In de jaren zestig verdwenen deze belemmeringen langzaam, waardoor een maatschappelijk discussie mogelijk werd. Dit leidde tot de emotionele debatten eind jaren zestig naar aanleiding van het tv-optreden van Joop Hueting. Vanaf die tv-uitzending was het nooit meer helemaal stil rondom deze kwestie. Journalisten hielden de belangstelling voor het onderwerp in leven met artikelen en documentaires. Historici volgden hun voorbeeld. In de jaren tachtig nam de belangstelling voor en de kritiek op het koloniale verleden toe. Veteranen bleven geconfronteerd worden met kritiek op hun eigen militaire verleden.

Het is dan ook begrijpelijk dat Indië-veteranen zich in de jaren tachtig gingen organiseren om zich te verweren. Veel van hen hadden in 1985 de pensioen- of VUT-gerechtigde leeftijd bereikt. Ze hadden meer tijd om hun gevoelens te uiten. Bovendien kwamen verdrongen herinneringen en emoties op oudere leeftijd sterker naar boven. Een deel van de veteranen vertoonde zelfs symptomen van *post traumatic stress disorder*.⁶⁰ Met afgunst keken zij toe hoe de regering wel aandacht en zorg besteedde aan de Libanon-veteranen met psychische problemen. Steeds meer Indië-veteranen wilden het gebrek aan nazorg onder de aandacht brengen onder het bredere publiek. 1985 vormt een omslagjaar met de oprichting van de Vereniging Oud-Militairen Indiëgangers die zich inzette voor een betere nazorg en ook

---

⁶⁰ Martin Elands, 'Van dader tot slachtoffer?', in: Ibidem (red.), *Uit Indonesië. De erfenis van de soevereiniteitsoverdracht* (Den Haag 2000), 49-65, alhier 58.

erkenning voor Indië-veteranen. Nadien werden Indië-veteranen in de media steeds positiever bejegend. Daarnaast nam de maatschappelijke aandacht voor verwerkingsproblemen van oorlogsgetroffenen in de jaren tachtig toe.⁶¹ De trend om oorlog te ‘psychologiseren’ kwam verder tot ontwikkeling.⁶² Deze ontwikkeling begon met de culturele revolutie van het einde van de jaren zestig. Die had een ‘emancipatie van emotie gebracht’, waardoor individuele pijn nieuwswaarde had gekregen.⁶³ Via wetgeving was in de jaren zeventig psychologische hulp voor oorlogsgetroffenen van de grond gekomen. In de jaren tachtig werden de effecten van oorlog steeds vaker in psychologische termen geduid. Op late leeftijd kregen de Indië-veteranen uiteindelijk aandacht voor hun psychische en lichamelijke noden.

Toch zijn de oudere leeftijd van de Indiëveteranen en de toenemende aandacht voor psychologische problemen niet de enige redenen voor het ontwaken van de veteranen. In de jaren tachtig groeide de belangstelling voor de Tweede Wereldoorlog en de herinnering aan de oorlog in Zuidoost-Azië en de dekolonisatieoorlog volgde deze algemene herleving. Na 1985 werd Nederland overspoeld met Indische romans, fotoboeken, films en documentaires. Tegelijkertijd herontdekte een jonge generatie historici het koloniale verleden. Er werd zelfs gesproken van een ‘Indië-rage’.⁶⁴ Dit is bijvoorbeeld te zien aan het aantal gepubliceerde memoires en dagboeken over de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië. Van 1945-1950 waren er 18 dagboeken gepubliceerd, gevolgd door 15 in de periode 1950-1970. In de jaren zeventig vond een versnelling plaats naar 19, gevolgd door een hausse in de jaren tachtig met 80 publicaties.⁶⁵ Deze publicaties waren vooral gericht op de Indische groep zelf. Het aantal historische publicaties nam eveneens toe, maar bereikte echter geen breed publiek. Alleen de delen van De Jongs *Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* wisten algemene aandacht te trekken. Het waren dus niet alleen de Indië-veteranen die zich in de jaren tachtig gingen profileren, maar de gehele ‘Indische generatie’.⁶⁶

Voor de Indiëveteranen speelde de schrijver en Indië-veteraan Anton de Graaff een belangrijke rol. In 1986 publiceerde hij zijn dagboek over zijn tijd in Indië als dienstplichtige, *De heren worden bedankt*. De titel en de ondertitel, *Met het vergeten leger in Indië 1949-1950*, zijn veelzeggend. Dit boek en zijn latere publicaties vormden een soort protest, resulterend in een oproep om de belevenissen van veteranen een eervolle plaats in de geschiedenisboeken te

---

⁶¹ Elands, ‘Van dader tot slachtoffer?’, 58.

⁶² Locher-Scholten, ‘Van Indonesische urn tot Indisch monument’, 213.

⁶³ Jolande Withuis, *Erkenning. Van oorlogstrauma naar klaagcultuur* (Amsterdam 2002), 118.

⁶⁴ J.A.A. van Doorn, *Gevangen in de tijd. Over generaties en hun geschiedenis* (Amsterdam 2002), 49.

⁶⁵ Locher-Scholten, ‘Van Indonesische urn tot Indisch monument’, 214.

⁶⁶ Elands, ‘Van dader tot slachtoffer?’, 51.

geven.⁶⁷ De Graaff beschreef op basis van zijn dagboek aantekeningen hoe uitzichtloos en benard de situatie was voor militairen in de laatste fase van de oorlog. Hij beschuldigde de regering ervan dat zij de militairen met een onmogelijke taak had opgepadeld. Hij stond hier niet alleen in, er verschenen meerdere dagboeken met titels die verwezen naar ‘het vergeten leger’. Vaak werden ze voorzien met een inleiding van professionele deskundigen en kregen ze de nodige aandacht in de media. De persoonlijke herinneringen van deze veteranen stonden volgens Van Doorn in dienst van het streven naar ‘collectieve zelfrechtvaardiging’.⁶⁸ De boeken kunnen dus gezien worden als een poging om erkenning af te dwingen in de samenleving en misvattingen over de oorlog weg te nemen. De totstandkoming van het Nationaal Indië-monument past in deze trend van de jaren tachtig, waarin de veteranen, maar dus ook andere subgroepen met een Indische achtergrond, assertiever werden en gingen strijden voor erkenning.

Een burgerinitiatief

Het idee voor een nationaal monument voor de slachtoffers van de oorlog in Nederlands-Indië kwam, in tegenstelling tot wat Locher-Scholten, Van Doorn en Schoeman beweren, echter niet van de Indiëveteranen zelf.⁶⁹ Het was een initiatief van maatschappelijk betrokken burgers uit Roermond. Hans Cremers uit Swalmen, die het idee lanceerde, was zelf nooit in militaire dienst geweest, laat staan overzee ingezet. Hij had geen affiniteit met het leger en de oorlog in Nederlands-Indië. Na afloop van de Nationale Dodenherdenking op 4 mei 1985, verbaasde hij zich over de geringe aandacht die de slachtoffers van het conflict in Nederlands-Indië en Nederlands-Nieuw-Guinea doorgaans kregen bij de jaarlijkse herdenkingen.⁷⁰ ‘Daar moeten we wat aan doen’, stelde Cremers, toen naar goed Limburgs gebruik bij een glas bier over de 4 mei-herdenking in Roermond werd nagepraat.⁷¹ Hij was lid van de Stichting Overkwartier, genoemd naar het gedeelte van het hertogdom Gelre waar Roermond historisch gezien onderdeel van was. Deze stichting hield zich bezig met het bevorderen van cultuur, geschiedschrijving en folklore, en organiseerde daartoe verschillende culturele activiteiten.

---

⁶⁷ Van Doorn, *Gevangen in de tijd*, 49.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Locher-Scholten, ‘Van Indonesische urn tot Indisch monument’, 219; Van Doorn, *Gevangen in de tijd*, 45; Jan Schoeman, ‘Herdenken in een militaire context’, in: A.H.M. van Iersel en R.P.F. Bijkerk (red.), *Herinneren en herdenken. Oude en jonge veteranen en de verwerking van oorlogservaringen* (Budel 2007), 9-18, alhier 12.

⁷⁰ Brochure *Van Stichting Overkwartier tot Veteranenpark* (Doorn 2003; Uitgave van Stichting Veteraneninstituut).

⁷¹ Jan A.C. de Klerk, *Een Burgerinitiatief* (Melick 1996), 2. Onderdeel van *Palman qui meruit ferat – Ere wien ere toekomt* een uitgave van de Stichting Nationaal Indië-monument 1945-1962.

Onder leiding van Cremers werd een werkgroep ingesteld die onderzoek deed naar de mogelijkheden voor een nationaal gedenkteken voor de overzeese slachtoffers.

Doorgaans zijn het de betrokkenen zelf die het initiatief nemen voor het oprichten van een monument en het houden van jaarlijkse herdenkingen. Indische organisaties organiseerden bijvoorbeeld sinds 1980 de jaarlijkse herdenkingen op 15 augustus ter nagedachtenis aan de oorlogsslachtoffers van de Tweede Wereldoorlog in Azië.⁷² De Indische slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog vormden weliswaar een gemarginaliseerde groep in de herinneringscultuur van Nederland, maar zij waren duidelijk slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. De Indië-veteranen daarentegen hadden een omstreden positie. Zij waren betrokken geweest bij een verloren, koloniale oorlog, waarin ze eerder als dader dan als slachtoffer werden gezien. Halverwege de jaren tachtig werd het debat over de oorlogsmisdaden begaan door Nederlandse militairen in Nederlands-Indië in de media nog breed uitgemeten. Het betrof de commotie rondom de concepttekst van De Jong. Hij hanteerde het goed-fout schema over de Duitse bezetting, dat veel instemming kreeg van zijn publiek, op het Nederlands-Indonesisch conflict. Het dominante referentiekader van ‘goed’ en ‘fout’ ontnam echter het zicht op de complexe positie van de Indië-veteraan, die veel moeilijker te definiëren is.⁷³ Daarnaast moest de Indië-veteraan het opnemen tegen de morele hegemonie van de mensenrechten, die in de jaren tachtig bepalend was geworden voor de normen en waarden in Nederland. Hierdoor werd de beladen geschiedenis van Nederlands-Indië veroordeeld in termen van uitbuiting en onrechtvaardige militaire acties tegen Indonesië.⁷⁴ Kortom, het is niet vreemd dat Indië-veteranen niet zelf met het idee tot de oprichting van een nationaal monument kwamen, gezien het bestaande beeld van hen in de maatschappij als dader, of zelfs potentiële oorlogsmisdadiger.

Ondanks de negatieve beeldvorming is het wel begrijpelijk dat het initiatief voor het monument in Roermond door sociaal betrokken burgers werd genomen. De jaren tachtig is namelijk ook de periode waarin het beeld van de Indië-veteraan langzaam verschoof van dader naar slachtoffer. De media, die zich aanvankelijk vooral als aanklager opstelden, gingen zich via het thema oorlogsmisdaden verdiepen in de militaire omstandigheden. Hierdoor werden ze tegelijkertijd ook advocaat van de Indiëveteraan. Zij ontdekten dat de dienstplichtigen destijds terecht kwamen in een uitzichtloze guerrillaoorlog. De dekolonisatieoorlog bleek geen beperkt militair optreden te zijn geweest, bestaande uit twee korte politionele acties. Het beeld van de

---

⁷² Locher-Scholten, ‘Van Indonesische urn tot Indisch monument’, 215.

⁷³ Scagliola, *Last van de oorlog*, 326.

⁷⁴ *Ibidem*.

veteranen veranderde van daders naar slachtoffers van mislukt regeringsbeleid. In de jaren tachtig kreeg dit beeld in de media langzaam de overhand en dit werd versterkt door de toenemende aandacht voor de traumatische gevolgen van oorlogservaringen.⁷⁵ Hoewel er in de jaren tachtig nog gedebatteerd werd over de kwestie van oorlogsmisdaden in Nederlands-Indië, vond er een verschuiving plaats in de beeldvorming omtrent Indiëveteranen. Voor de initiatiefnemers in Roermond was het juist dit beeld, de militair als slachtoffer, dat hen ertoe aanzette om een monument op te richten.

In 1985 wilde de werkgroep een nationaal monument oprichten voor alle oorlogsslachtoffers in het voormalige Nederlands-Indië tussen 1942 en 1963.⁷⁶ Volgens Cremers kampten veel mensen met een soort Indië-syndroom.⁷⁷ Een onderschatte kwelling volgens hem, waaraan steeds meer oud-militairen gingen lijden bij het vorderen van hun leeftijd.⁷⁸ Bij de nationale dodenherdenkingen werd er over de slachtoffers van het huidige Indonesië nauwelijks gerept. Aldus merkte hij ‘alom dat zo’n monument node gemist wordt’.⁷⁹ Een blijvend militair gedenkteken voorzag een grote behoefte volgens de stichting: ‘Een psychologische remedie tegen de frustraties die de nodeloze oorlog tegen Indonesië op grote schaal teweegbrengt’.⁸⁰ Hieruit blijkt dat de oprichters de Indië-veteranen vooral zagen als slachtoffers van het regeringsbeleid. Ze waren het absoluut niet eens met het overheersende negatieve beeld van de oorlog. Jan de Klerk, één van de oprichters, legde dit duidelijk uit: ‘Het herdenkingscomplex in Roermond kwam tot stand in een periode waarin allerhande al of niet professionele historici het grote offer dat in dienst van het vaderland is gebracht door het slijk haalden met verhalen over een vuile koloniale oorlog, de onderdrukking van vrijheidshelden en gepleegde oorlogsmisdaden. ‘Met nul-komma-nul historisch besef’ wees de Roermondse journalist Pierre Huyskens deze geschiedschrijvers en journalisten terecht tijdens de Nationale Dodenherdenking op 7 september 1994.’⁸¹

Hoewel de nadruk wel lag op de Indiëveteranen, waren zij niet de enige doelgroep. Het monument moest de herinnering levend houden aan mensen die in Jappenkampen waren

---

⁷⁵ Marting Elands, ‘Verschuivende beelden. Het imago van Nederlandse veteranen na WO2’, *Carré* 28:6 (2005), 16-18, alhier 17.

⁷⁶ Gemeentearchief Roermond, Roermond, 1.853.1 Oorlogsmonument Nationaal Indiëmonument Stadspark Hatten, Correspondentie tussen stichting en gemeente (8 september 1985).

⁷⁷ Gemeentearchief Roermond, 1.853.1, De Klerk, ‘Nationaal monument voor ‘Indische’ slachtoffers’, *Limburgs Dagblad* (21 september 1986).

⁷⁸ Gemeentearchief Roermond, 1.853.1, ‘Indisch monument’, *Elsevier Magazine* (6 december 1986).

⁷⁹ Gemeentearchief Roermond, 1.853.1, De Klerk, ‘Nationaal monument voor ‘Indische’ slachtoffers’, *Limburgs Dagblad* (21 september 1986).

⁸⁰ Gemeentearchief Roermond, 1.853.1, ‘Indisch monument’, *Elsevier Magazine* (6 december 1986).

⁸¹ De Klerk, *Een Burgerinitiatief*, 1; Declamatie Pierre Huyskens, <<http://www.nim-roermond.nl/toespraken/phuyskens1994.htm>> [geraadpleegd op 28-04-2016].

omgekomen en aan militairen en burgers die door krijgsverrichtingen in 1942 en bij het herstel orde en vrede tussen 1945 en 1950 het leven lieten. Onduidelijkheid over wie er precies herdacht werd met het monument bleef zelfs tot vlak voor de onthulling bestaan. De redactie van het blad *Moesson* stelde dat uit geen van de stukken van de stichting Overkwartier bleek dat ook KNIL-soldaten en Indonesiërs die voor Nederland stierven werden herdacht. In de wandelgangen luidde echter dat het monument voor iedereen was. Met nadruk werd door de stichting namelijk besloten om ook de gevallen KNIL-militairen erbij te betrekken en te blijven spreken over ‘militairen van het koninkrijk’.⁸²

De stichting overlegde veel met andere stichtingen, oud-strijdersorganisaties, reüniecomités van voormalige legeronderdelen in Nederland en ook de stichting ‘Herdenking 15 augustus 1945’, een overkoepelend orgaan van 24 (later 48) kleinere Indische organisaties. Het merendeel reageerde enthousiast.⁸³ Ook het gemeentebestuur van Roermond reageerde positief op de plannen. Het stadspark bij kasteel Hattem werd door zowel de stichting als de gemeente gezien als een uiterst geschikte locatie voor het monument. Antwoord op de vraag waarom het monument in Roermond gevestigd zou moeten worden was tweeledig. Ten eerste omdat aldaar het initiatief werd genomen. Ten tweede omdat vanuit deze stad al voor het einde van de Tweede Wereldoorlog de eerste troepen op weg gingen naar de Nederlandse kolonie. De sectie Militaire geschiedenis van de Koninklijke Landmacht in Den Haag redeneerde dat niet alle grote herdenkingsplaatsen verwezenlijkt hoeven te worden op een kluitje in het midden van het land.⁸⁴

Het Indisch monument in Den Haag

In 1986 werd er echter nog een initiatief genomen voor een nieuw gedenkteken met betrekking tot de slachtoffers in Nederlands-Indië. Op 11 augustus maakte de nieuwgevormde Stichting Indisch Monument uit Amsterdam bekend dat er in Den Haag een monument van nationale allure moest komen ter herinnering aan het doorgestane leed gedurende de Tweede Wereldoorlog in Indië.⁸⁵ De stichting beoogde de oprichting van een monument in ‘nationale stijl’, een subtiele formulering: het Nationaal monument stond immers al op de Dam.⁸⁶ Net zoals bij het monument in Roermond kwam het initiatief niet vanuit Indische organisaties. De

---

⁸² ‘Monument soldaat overzee’, *Moesson* 33:9 (1988), 2; De Klerk, *Een Burgerinitiatief*, 2.

⁸³ Gemeentearchief Roermond, 1.853.1, Correspondentie tussen stichting en gemeente (20 april 1986).

⁸⁴ De Klerk, *Een Burgerinitiatief*, 3.

⁸⁵ Gemeentearchief Roermond, 1.853.1, ‘Nationaal ‘Indisch’ monument ter herinnering aan de Japanse bezetting’, *Staatscourant* (12 augustus 1986).

⁸⁶ Locher-Scholten, ‘Van Indonesische urn tot Indisch monument’, 217.

drijvende kracht achter het monument was een voormalig communistische lid van het verzet, Harry Verheij. Net zoals Cremers had hij geen ‘Indische ervaring’.⁸⁷ Een comité onder zijn voorzitterschap raadpleegde de Indische organisaties die positief op het voorstel reageerden. Het monument kwam in samenwerking met het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur tot stand. Gezien de opvattingen die op het ministerie leefden, was het te verwachten dat er bij dit monument een scheiding gemaakt zou worden tussen de herinneringen aan de jaren 1941-1945 en de periode 1945-1949.⁸⁸

De plannen voor het monument in Roermond waren inmiddels al in een gevorderd stadium. Het ontwerp voor het monument was klaar en de gemeentelijke commissie van financiën had reeds haar toestemming gegeven voor de plaatsing van het monument in het stadspark.⁸⁹ Het initiatief uit Amsterdam veroorzaakte dan ook wat verwarring. Oud-mariniers lieten weten dat zij weliswaar hun steun wilden verlenen aan het initiatief uit Roermond, maar het tegelijkertijd overdreven vonden om twee monumenten voor hetzelfde doel te plaatsen.⁹⁰ De stichting Overkwartier herinnerde eraan al veel eerder het initiatief te hebben genomen voor een Indisch gedenkteken.⁹¹ Nu leek het alsof Den Haag hetzelfde gedenkteken wilden claimen. Op de vraag waarom het monument in Roermond zou moeten komen reageerde Jan de Klerk enigszins gefrustreerd: ‘Roermond hoort toch ook bij Nederland’.⁹² Bum de Vries, één van de Roermondse initiatiefnemers, stelde het voorstel uit Den Haag ‘vervelend’ te vinden, maar zei dat de verwarring ontstaan was omdat beide steden twee naast elkaar lopende doelen nastreefden.⁹³ Na overleg tussen de beide stichtingen werd al gauw duidelijk dat er ruimte was voor beide monumenten. Zoals al beschreven werd, maakte de Stichting Indisch Monument een duidelijke scheiding met de periode vóór een ná 1945. De twee stichtingen kwamen al snel tot de conclusie dat beide monumenten niet met elkaar schuurden. Het Indisch Monument in Den Haag zou zich uitsluitend richten tot de slachtoffers van vervolging door en verzet tegen de Japanse bezetter in Nederlands-Indië tussen 1942 en 1945. Het monument in Roermond was bedoeld voor alle slachtoffers in Nederlands-Indië vanaf 1942 tot 1963. Speciale aandacht zou uitgaan naar de militairen die na de bevrijding naar Indië waren gegaan.⁹⁴ Vreemd genoeg stelde

---

⁸⁷ Locher-Scholten, ‘Van Indonesische urn tot Indisch monument’, 217.

⁸⁸ Locher-Scholten, ‘Van Indonesische urn tot Indisch monument’, 219.

⁸⁹ Gemeentearchief Roermond, 1.853.1 De Limburger, ‘Ook Den Haag wil oorlogsmonument’ (oktober 1986).

⁹⁰ Gemeentearchief Roermond, 1.853.1, ‘Oud-mariniers verbaasd: ook plannen voor Indisch monument in Roermond’, *De Telegraaf* (13 augustus 1986).

⁹¹ Gemeentearchief Roermond, 1.853.1, B. Lulofs, ‘Den Haag’, *De Telegraaf* (1 november 1986).

⁹² Gemeentearchief Roermond, 1.853.1, ‘Oud-mariniers verbaasd: ook plannen voor Indisch monument in Roermond’, *De Telegraaf* (13 augustus 1986).

⁹³ Gemeentearchief Roermond, 1.853.1, ‘Ook Den Haag wil oorlogsmonument’, *De Limburger* (oktober 1986).

⁹⁴ Gemeentearchief Roermond, 1014, 1.853.1, Correspondentie stichting Overkwartier; ‘Indisch monument in Roermond en Den Haag’, *De Limburger* (11 september 1986).

de stichting Overkwartier dat er geen sprake was van doublure, terwijl ze tegelijkertijd vasthield aan de periode 1942-1963.⁹⁵ Daarnaast stelde de stichting speciale aandacht te geven aan veteranen, maar hield ze wel vast aan de formulering ‘alle slachtoffers’, dus ook burgers. Pas in latere berichten werd consequent de periode 1945-1962 genoemd.⁹⁶

Argwaan en verzet

Binnen twee jaar werd het monument in Roermond gerealiseerd. De totale kosten voor het monument werden geraamd op 420.000 gulden.⁹⁷ Buiten een donatie van 150.000 gulden van de Stichting Fondsenverwerving Militaire Oorlogsslachtoffers kwam dit bedrag voor een groot gedeelte van de Indiëveteranen zelf. Via kazernecommandanten in Nederland werd achterhaald welke legeronderdelen in het land nog reünies hielden. Via deze reüniecommissies werden de adressen van veteranen achterhaald. Ruim 50.000 veteranen konden zo gevraagd worden voor een financiële bijdrage. Bijdragen varieerden van een enkele schenking van 10.000 gulden tot bedragen van enkele guldens.⁹⁸ Lang niet alle reüniecomités deden spontaan mee aan het verstrekken van adresgegevens. Hoewel dit naar eigen zeggen was om reden van privacy, verschool hierachter volgens De Klerk eerder argwaan. Argwaan dat het nieuwe monument afbreuk zou doen aan de kleinere onderdeelmonumenten die in het verleden al her en der in het land tot stand waren gekomen.⁹⁹ De meerderheid van de veteranen was echter verheugd met de komst van een nationaal monument in Roermond. Dat er al veel kleinere monumenten waren was voor sommigen ook een reden om niet meteen enthousiast te worden van het nieuwe initiatief. In 1986 benaderde Cremers bijvoorbeeld Ton Jorna uit Roermond, die als oorlogsvrijwilliger in Indië diende, met de vraag of hij interesse had in het nog op te richten monument. Jorna zag het monument niet zitten, iets wat hij later betreurde. Er waren volgens hem al zoveel van ‘dit soort monumentjes, dat we onderhand door de bomen het bos niet meer zagen’.¹⁰⁰ Na de onthulling in 1988 sloeg zijn aanvankelijke scepsis om en droeg hij actief bij aan de jaarlijkse herdenkingen als ceremoniemeester.

---

⁹⁵ Gemeentearchief Roermond, 1.853.1, Perscommuniqué bestuur stichting Indisch Monument en bestuur Stichting Overkwartier.

⁹⁶ Gemeentearchief Roermond, 1.853.1, ‘Defensie steunt initiatief’, *Limburgs dagblad* (16 december 1987); ‘Monument voor de soldaat overzee komt er’, *De Kareoler* 48:1 (januari 1988); ‘Veel oud-Indië militairen droegen al een steentje bij’, *Madjoe* 72:2 (feb 1988).

⁹⁷ Gemeentearchief Roermond, 1.853.1, begroting (21 juni 1988).

⁹⁸ De Klerk, *Een Burgerinitiatief*, 3.

⁹⁹ Jan A.C. de Klerk, ‘Indië-monument is een pelgrimsoord voor veteranen’, *De Limburgse Jager* nr. 2 (1990), 2-6, alhier 6.

¹⁰⁰ Ton Jorna, *Camouflagepak, politiepet en narrenkap* (Roermond 2002), 276.

In tegenstelling tot het Indisch monument in Den Haag, kreeg het monument in Roermond wel de toevoeging ‘Nationaal’ in zijn naamgeving. De stichting Nationaal Monument op de Dam verzette zich tegen het nationale karakter van het monument in Roermond.¹⁰¹ Hoewel het monument op de Dam ook de slachtoffers van het conflict in Nederlands-Indië herdenkt, is daar volgens menig Indiëveteraan weinig van gebleken. Locher-Scholten toonde aan met haar onderzoek over de Indonesische urn hoe angstvallig met het dekolonisatieconflict werd omgegaan. De urn bevatte aarde uit 22 erebegraafplaatsen uit de Indische archipel. Ook de gevallen uit de periode 1945-1949 waren daardoor opgenomen, maar dit werd niet expliciet benoemd. Sterker nog, de deksel van de urn vermeldt enkel de jaartallen 1941-1945 en tijdens de bijzettingceremonie werd er over de jaren 1945-1949 gezwegen.¹⁰² Naderhand is er op verzoek van het Ministerie van Defensie gevraagd om alsnog een urn plaatsen voor de periode na 1945, maar dit werd afgewezen. De urn ‘Nederlands-Indië 1945-1949’ kwam in de jaren tachtig terecht in de werkkamer van de commandant van Bronbeek. In 2004 is de urn op initiatief van veteranen uiteindelijk terechtgekomen in het Generaal-Spoorpaviljoen bij het monument in Roermond.¹⁰³

Het monument op de Dam sprak de Indië-veteranen niet aan. Dit bleek ook uit de hoge opkomstcijfers bij de jaarlijkse herdenkingen in Roermond. Het aantal veteranen bij de 4-mei-herdenkingen op de Dam stak schril af tegen de duizenden die de jaarlijkse herdenkingen in Roermond bijwoonden. Bovendien had het kabinet-Lubbers in 1987 besloten om de Nationale Dodenherdenking op een andere wijze in te vullen. Traditioneel werden op 4 mei om 16.00 uur kransen gelegd bij het monument. Dit kwam te vervallen, voortaan zou dit alleen om acht uur ’s avonds plaatsvinden, het tijdstip van de traditionele plaatselijke herdenkingen. Veteranenorganisaties reageerden hier afwijzend op, omdat door deze inkorting zij geen kans meer kregen om vóór het defilé hun kransen te leggen bij het Nationaal Monument.¹⁰⁴ Deze verandering in protocol versterkte bij Indiëveteranen het gevoel dat er voor hen geen plaats was bij de Nationale Dodenherdenking.

Het verzet tegen het nationale karakter van het monument in Roermond kreeg bijval uit een onverwachte hoek. Het Veteranen Platform, juist opgericht door veteranenorganisaties in 1989 als samenwerkingsverband en gesprekspartner met het Ministerie van Defensie, hield de Stichting Nationaal Indië-monument buiten de deur. Officieel omdat het geen achterban zou

---

¹⁰¹ De Klerk, *Een Burgerinitiatief*, 5.

¹⁰² Locher-Scholten, ‘Van Indonesische urn tot Indisch monument’, 200.

¹⁰³ Fred Lardenoye, ‘Indië-urn vindt plek in Roermond’, *Checkpoint 5:4* (2004), 4-5.

¹⁰⁴ Martin Elands, ‘Oudere veteranen en de roep om maatschappelijke erkenning’, *Militaire Spectator* 169:5 (2000), 219-230, 228.

hebben, terwijl toch 4.000 veteranen lid waren van de groepering ‘Vrienden van het Monument’. Volgens De Klerk was de werkelijke reden voor de uitsluiting de minachting van het bestuur voor het monument. Er zou gesproken zijn over ‘een categoriaal monumentje’ dat afbreuk zou doen aan de waarde en de belangstelling van veteranen voor het Nationaal Monument op de Dam in Amsterdam.¹⁰⁵ Ook de Raad van Toezicht¹⁰⁶, waarvan vier leden ook lid waren van het Nationaal Comité 4 en 5 mei, was van oordeel dat de aanduiding ‘Nationale’ herdenking geschrapt diende te worden, omdat er slecht sprake kan zijn van één nationale herdenking.¹⁰⁷ Veteranen Platform-voorzitter en lid van de Raad van Toezicht Ted Meines zei tijdens een jaarvergadering van de Bond van Wapenbroeders¹⁰⁸, waarvan hij toen ook voorzitter was, spottend: ‘Iedereen kan wel een monumentje bouwen. Kijk maar naar Roermond.’¹⁰⁹ De Bond van Wapenbroeders erkende later inderdaad dat ze niet vanaf het begin meteen stonden te juichen toen het plan werd geopperd een nationaal monument in Roermond op te richten. De reden hiervoor was de strijd die het toenmalige Veteranen Legioen Nederland in de jaren vijftig voerde om het Nationaal Monument op de Dam ook waarlijk nationaal te maken. Als protest hielden ze jaarlijks herdenkingen op 27 december tot in 1961 besloten werd om alle slachtoffers van gewelddadige conflicten na 10 mei 1940 te herdenken op de jaarlijkse 4-mei-herdenking. Langzaam maar zeker drong het besef door tot de Bond van Wapenbroeders dat de Indiëveteranen als specifieke groep behoefte hadden aan een eigen identiteit en een eigen mogelijkheid tot herdenken, zonder daarbij afbreuk te doen aan de wezenskenmerken van het Nationaal Monument op de Dam.¹¹⁰

Conclusie

In de jaren tachtig gingen Indiëgangers zich verenigen in veteranenorganisaties. Ze hadden inmiddels de VUT- of pensioengerechtigde leeftijd bereikt. De maatschappelijke aandacht voor de verwerkingsproblemen van oorlogsslachtoffers was vanaf de jaren zeventig toegenomen. Daarnaast kwam het koloniale verleden, inclusief de dekolonisatieoorlog, meer in de belangstelling te staan. In dit klimaat gingen de veteranen roepen om erkenning en lieten ze hun

---

¹⁰⁵ De Klerk, *Een Burgerinitiatief*, 6.

¹⁰⁶ Na de verwezenlijking van het monument is de werkgroep van de stichting Overkwartier omgezet in de Stichting Nationaal Indië-monument 1945-1962 en een breed nationaal samengestelde Raad van Toezicht.

¹⁰⁷ Betty de Klerk, ‘Stichting Nationaal Indië-monument 1945-1962’, *Madjoe* 74:4 (1990), 9-10; De Klerk, ‘Indië-monument is een pelgrimsoord’, 3.

¹⁰⁸ Bond van Wapenbroeders is een organisatie van veteranen uit verschillende militaire conflicten uit de twintigste eeuw. Het is ontstaan uit een fusie van verschillende veteranenorganisaties waaronder het Veteranen Legioen Nederland.

¹⁰⁹ De Klerk, *Een Burgerinitiatief*, 6.

¹¹⁰ Ted Meines, ‘Monument te Roermond deel van onze samenleving’, *Wapenbroeders* 38:8 (oktober 1988), 3-5, alhier 4.

stem horen over het in hun ogen vertekend beeld van de oorlog die zij zelf hadden meegemaakt. Toch was het monument in Roermond geen initiatief van veteranen, maar van sociaal betrokken burgers. In de jaren tachtig begon het beeld van de Indiëveteraan als slachtoffer van een mislukt regeringsbeleid langzaam de overhand te krijgen. Volgens de initiatiefnemers moesten de veteranen gerehabiliteerd worden. De veteranen werden volgens hen door het slijk gehaald met verhalen over een vuile, koloniale oorlog. Bovendien kampten ze met een soort ‘Indiësyndroom’.

Hoewel de oprichters eerst een monument wilden oprichten voor alle slachtoffers die vielen in Nederlands-Indië vanaf 1942 tot 1962, met nadruk op militairen, werd dit idee door het initiatief voor het Indisch Monument in Den Haag veranderd. Het monument in Roermond richtte zich uitsluitend op alle militairen van het Koninkrijk die in Nederlands-Indië vochten na de Tweede Wereldoorlog. De oprichters konden rekenen op veel steun vanuit de veteranengemeenschap, hoewel er ook argwaan was, omdat het monument afbreuk zou kunnen doen aan de kleinere, lokale monumenten. Daarnaast kwam er kritiek op het nationale karakter van het monument dat het Nationaal Monument op de Dam zou ondermijnen. Bij de onthulling van het monument leek deze kritiek echter als sneeuw voor de zon verdwenen. In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op de ontwikkeling die het monument doormaakte vanaf de oprichting tot het heden.

5. Van Nationaal Indië-monument naar Nationaal Herdenkingspark

Met de oprichting van het Nationaal Indiëmonument begon de ontwikkeling van het stadspark Hattem naar een Nationaal Herdenkingspark. In dit hoofdstuk wordt onderzocht hoe deze ontwikkeling zich voltrok. Welke monumenten werden toegevoegd aan het bestaande Indiëmonument en waarom juist daar? Ging dit zonder problemen, of was er ook kritiek onder de Indiëveteranen? Deze vragen worden beantwoord op basis van krantenartikelen, stukken uit veteranentijdschriften, uitgaves van de stichting Nationaal Indiëmonument, herdenkingstoespraken en enkele archiefstukken uit het gemeentearchief van Roermond.

Het oorspronkelijke monument

Op 7 september 1988 was het zover. Op deze zonnige dag onthulde Prins Bernhard, aankomend per helikopter, het monument ter nagedachtenis aan de duizenden die in Nederlands-Indië en Nederlands-Nieuw-Guinea het leven lieten. Maar liefst zesduizend veteranen en familieleden waren aanwezig.¹¹¹ Een aantal dat bij de jaarlijkse herdenkingen nog flink zou oplopen. In de toekomst zou bij het monument jaarlijks een dodenherdenking gehouden worden op 7 september. Dit lijkt een verwijzing naar de 7 december-divisie, de eerste lichte dienstplichtigen die naar Nederlands-Indië werd uitgezonden. De 7 december-divisie verwijst weer naar de rede van Koningin Wilhelmina van 7 december 1942, waarin zij hervormingen met betrekking tot de verhouding met de koloniën aankondigde. Toch heeft de datum niets met historische feiten te maken. Het was net de datum dat Prins Bernhard in 1988 een gaatje in zijn agenda had om het monument te onthullen. Gemakshalve hield het bestuur vast aan deze datum.¹¹² Daarnaast zullen waarschijnlijk praktische redenen ten grondslag liggen voor de gekozen datum. De weersomstandigheden zijn immers beter in september dan op 27 december en de herdenking van 15 augustus ligt dan nog vers in het geheugen.

Het monument was ontworpen door de Roermondse beeldende kunstenaars Wijnand Thönissen en Dick van Wijk. Zij waren lid van de stichting Overkwartier en vanaf het begin betrokken bij het initiatief. In de toekomst zouden zij ook het Monument voor Indische burgerslachtoffers en het Monument voor de Vredesoperaties ontwerpen. Ten tijde van de onthulling bestond het Indiëmonument uit een aantal elementen, zoals de obelisk met de bekende symbolen zoals de ‘koperen ploert’ met kroonduif, karbouwkoppen en een sawah.

---

¹¹¹ ‘Prins onthult Indië-monument’, *Limburgs Dagblad* (8 september 1988), 1.

¹¹² In 2009 werd door het bestuur van de stichting besloten om de jaarlijkse herdenkingen te verplaatsen naar de eerste zaterdag van september om praktische redenen; Bram van der Heijden, ‘Indië-herdenking verplaatst’, *Dagblad de Limburger* (9 februari 2010).

Daarnaast een paneel met de Latijnse tekst *Palmas qui meruit ferat* (Ere wie ere toekomt). In het verlengde van het monument stonden twee stenen eretafels die bedoeld waren voor het eerbetoon van de verschillende legeronderdelen van de destijds overzee ingezette krijgsmacht. De krijgsmachtonderdelen kregen zelf de mogelijkheid om op deze tafels een bronzen plaquette aan te brengen. Op de meeste plaquettes worden de gesneuvelde militairen van het betreffende onderdeel met naam benoemd, andere tonen enkel het embleem van het legeronderdeel en de tijd en plaats waar het gediend heeft.¹¹³ In het eerste jaar na de onthulling kwamen zo'n veertig legeronderdelen naar het monument om hun eigen plaquette te onthullen. In 1990 waren de oorspronkelijke twee tafels al vol belegd en werden er twee nieuwe tafels bijgebouwd.¹¹⁴ Uiteindelijk groeide het aantal eretafels uit tot in totaal zes in 1995, waarop door 134 legeronderdelen een bronzen herdenkingsplaquette was aangebracht. Daarmee waren de eretafels geworden wat het stichtingsbestuur voor ogen stond: een groeiend element in het gehele herdenkingscomplex.¹¹⁵

Een uniek onderdeel van het monument destijds was het elektronisch dodenregister. In dit register stond informatie over de omgekomen militairen. Na het invoeren van een naam kon de bezoeker in een oogopslag zien waar de militair in Nederland vandaan kwam, waar en wanneer hij stierf, tot welk legeronderdeel hij behoorde en op welk ereveld hij zijn laatste rustplaats had gekregen.¹¹⁶ Het dodenregister was het voor het stichtingsbestuur een graadmeter om te achterhalen hoeveel mensen, buiten de onthulling, het monument door het jaar heen bezochten. Zo bleek uit het logboek van de computer dat het dodenregister in het eerste jaar na de onthulling 90.000 keer geraadpleegd was. Volgens de initiatiefnemers toonde dit aan dat het monument een pelgrimsoord geworden was, waar men niet alleen op de jaarlijkse herdenkingen, maar ook door het hele jaar heen een bezoek aan bracht.¹¹⁷ Het aantal bezoekers van de jaarlijkse herdenkingen bleef de volgende jaren telkens stijgen van 6000 tijdens de onthulling naar vijftienduizend tijdens de herdenking in 1995 tot in de twintigduizend bezoekers vanaf de herdenking in 2000.¹¹⁸ In de loop der jaren is het monument ook uitgebreid met een aantal elementen. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op deze fysieke uitbreidingen van het oorspronkelijke monument.

---

¹¹³ Afbeeldingen van alle plaquettes zijn te vinden op de site van stichting Nationaal Indiëmonument: <<http://www.nim-roermond.nl/fotoplaquettes.htm>>.

¹¹⁴ De Klerk, 'Indië-monument is een pelgrimsoord', 3.

¹¹⁵ De Klerk, *Een Burgerinitiatief*, 23.

¹¹⁶ Pierre Huyskens, 'Onthulling monument in Roermond', *Madjoe* 72:10 (1988), 3-4, alhier 3.

¹¹⁷ De Klerk, 'Indië-monument is een pelgrimsoord', 5.

¹¹⁸ Fred Lardenoye, 'Recordopkomst bij Indië-herdenking in Roermond', *Checkpoint* 1:3 (2000), 19; De Klerk, *Een burgerinitiatief*, 4.

Het monument voor Indische burgerslachtoffers

De initiatiefnemers hadden oorspronkelijk een monument willen oprichten voor alle oorlogsslachtoffers van Nederlands-Indië in de periode vanaf de Japanse bezetting tot de overdracht van Nederlands-Nieuw-Guinea aan Indonesië in 1962. Het bestuur van de stichting had dan ook geen bezwaar tegen het idee van de stichting Indische Vriendenkring Roermond voor het oprichten van een monument voor de burgerslachtoffers van Nederlands-Indië. Sinds 1987 organiseerde de Indische Vriendenkring Roermond een herdenking op 15 augustus ter gelegenheid van het einde van de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië. In 1988 kwam die te vervallen door de onthulling van het Indisch Monument in Den Haag.¹¹⁹ Voor de Indische organisatie was dit echter geen reden om de herdenking in Roermond voortaan af te schaffen.

Het nieuw opgerichte Indiëmonument bleek voor hen een goede plek te zijn om ook een eigen gedenkteken op te richten. De Indische Vriendenkring wilde een herdenkingsplaquette aanbrengen op een van de eretafels bij het monument. De redactie van *Moesson* plaatste de oproep van de Indische Vriendenkring voor financiële steun in hun tijdschrift met een kritische kanttekening.¹²⁰ De belangrijkste motivatie voor de Indische Vriendenkring voor het aanbrengen van een herdenkingsplaquette was de afstand tot Den Haag die vooral voor oudere mensen moeilijk te overbruggen was. Vanwege dezelfde reden besloten ze ook door te gaan met de herdenking op 15 augustus in Roermond. Daarnaast was de plaquette bedoeld voor de burgerslachtoffers tussen 1941-1949, met bijzondere aandacht voor de slachtoffers na de Japanse capitulatie. Deze ‘vergeten groep slachtoffers’ werd officieel niet herdacht bij het Indisch Monument in Den Haag. De redactie van *Moesson* was kritisch. De vraag was of het monument in Roermond geen lappendeken werd als er telkens gemeend werd dat een bepaalde groep in de vergetelheid dreigde te raken of praktische motieven het wenselijk maakten een gedenkteken toe te voegen. Volgens de redactie was er dan niet goed nagedacht over het opgerichte monument of de Indische Roermondse snaptten het Indiëmonument niet.

Uiteindelijk kwam de plaquette niet van de grond. Hoewel de stichting van het Indiëmonument eerst geen bezwaar had, vond het later een plaquette voor burgerslachtoffers niet passen tussen de plaquettes van krijgsmachtsonderdelen.¹²¹ Daarom werd er besloten een aparte gedenksteen op te richten bij het Indiëmonument. Het stichtingsbestuur van het Indiëmonument was het met de Indische Roermondse eens dat de vergeten groep

---

¹¹⁹ Gemeentearchief Roermond, Roermond, 1.855.2 Plechtigheden en Herdenkingen, brieven aan het college van B&W Roermond gedateerd op 2 juli 1987 en 21 juli 1988.

¹²⁰ ‘Plaquette in Roermonds monument’, *Moesson* 34:3 (1989), 11.

¹²¹ Gemeentearchief Roermond, 1.855.2, brief aan het college van B&W Roermond; De Klerk, ‘Indië-monument is een pelgrimsoord’, 6.

burgerslachtoffers na 15 augustus 1945 ook een monument verdienen. Dit werd ook niet als tegenstrijdig gezien met het militaire monument. Volgens Menno Oudkerk Pool, bestuurslid van de Indische Vriendenkring Roermond, was het symbolische karakter aan de voet van het militair Indiëmonument juist belangrijk, omdat het deze militairen waren die de orde moesten herstellen en werkelijke vrijheid brachten.¹²² Een andere overeenkomst was dat nabestaanden van deze burgers net zoals de Indiëveteranen te maken kregen met onbegrip in Nederland voor hun oorlogservaringen. Bovendien hadden beide groepen te maken met de onbekendheid van hun ervaringen in Nederland.¹²³

Op 25 augustus 1990 werd het Nationaal Burgermonument, ter nagedachtenis aan de burgerslachtoffers in Nederlands-Indië 1945-1949 en Nederlands-Nieuw-Guinea 1949-1962, onthuld door de Brigade Generaal R. Boekholt, in de functie van voorzitter Stichting Herdenking 15 augustus. Het initiatief voor het monument werd mede gesteund door de vereniging Kinderen uit de Japanse bezetting en de Bersiap 1941-1949, die ook vertegenwoordigd zou worden in de nieuw op te richten stichting voor het monument. De jaarlijkse herdenkingen werden door de herdenking op 15 augustus in Den Haag enkele dagen later in augustus gehouden.¹²⁴ Net zoals het Nationaal Indiëmonument kreeg ook dit monument en de jaarlijkse herdenking een nationaal karakter. Wat dus begon als een regionaal initiatief, mondde uiteindelijk uit in een nationaal monument. De Indische Vriendenkring wilde geenszins afbreuk doen aan de nationale herdenking in Den Haag op 15 augustus, zij wilden gewoon liever dicht bij huis een herdenking houden. Omdat zij echter aandacht vroegen voor een vergeten groep slachtoffers, kreeg het initiatief nationale allure. Hiermee hadden alle Indische oorlogsslachtoffers, militair en burger, van de Japanse bezetting tot in 1962, een nationaal monument, twee in Roermond en een in Den Haag.

De zuilengalerij, de buste Generaal Spoor en het Generaal Spoor-paviljoen

Tijdens de herdenking van 7 september 1990 onthulde de toenmalige minister van Defensie Relus Ter Beek achttien driehoekige stalen zuilen van variabele hoogte waarin alle namen van de gesneuvelden zijn gegraveerd. Deze zuilen waren het eerste tastbare resultaat van het veteranenbeleid. De vertrouwensman oud-Indiëmilitairen Durk van der Mei, aangesteld door minister van Defensie Wim van Eekelen om te adviseren over het toekomstige veteranenbeleid,

---

¹²² 'Herdenking Indië-slachtoffers in Roermond: 'Laat dit monument waarschuwing zijn'', *Madjoe* 74:9 (1990), 9-10.

¹²³ Biny Hoeben van Brummelen, 'Herdenkingsplechtigheid Nationaal Burgermonument', *Moesson* 36:9 (1991), 4.

¹²⁴ 'Indië-monument voor gesneuvelde burgers', *Limburgs Dagblad* (29 juni 1990), 16.

pleitte in zijn eindrapport voor de bouw van een muur bij het Roermondse monument met daarop de namen van alle gesneuvelde militairen. Dit idee werd in overleg met het ministerie van Defensie en de twee vormgevers van het monument uiteindelijk omgebogen tot de zuilengalerij.¹²⁵ Het ministerie van Defensie stelde voor de zuilen meer dan 600.000 gulden ter beschikking en zou in toekomst blijven zorgen voor het onderhoud.

In zijn toespraak tijdens de onthulling sprak defensie-minister Ter Beek van een nieuwe stap gezet op weg naar erkenning. Deze erkenning had lang op zich laten wachten, het leek er zelfs op dat Nederland het conflict het liefst zo snel mogelijk wilde vergeten. De wederopbouw en slechter wordende oost-west relaties waren hier deels de oorzaak van. Daarnaast wees Ter Beek op het feit dat Nederland geen veteranen-traditie kende. Hij erkende dat de Nederlandse regering bij de opvang van zijn veteranen in gebreke was gebleven en het maatschappelijk onvermogen voor erkenning niet heeft kunnen corrigeren. Door de oprichting van het monument in Roermond was de overheid wakker geschud, waar het gaat om de concretisering van de voorbeeldfunctie die de overheid behoorde te hebben bij de verwezenlijking van het veteranenbeleid.¹²⁶

De laatste toevoegingen aan het oorspronkelijke monument zijn het borstbeeld van Generaal S.H. Spoor en het Generaal Spoor-paviljoen. Op 7 september 1994 werd de buste van Generaal Spoor onthuld door mevrouw H.T. Spoor-Dijkema, de weduwe van generaal Spoor.¹²⁷ Het beeld werd geplaatst voor de zuilengalerij, waardoor hij op symbolische wijze leiding geeft aan zijn manschappen. Het paviljoen dat vernoemd werd naar Generaal Spoor werd op 12 september 1995 opgesteld, eveneens door de weduwe van Generaal Spoor. De redenen voor het oprichten van een tref- en documentatiecentrum waren tweeledig. Ten eerste zou het gaan dienen als trefcentrum en rustplaats met sanitaire voorzieningen voor de bezoekers van het monument. Ten tweede kon dit paviljoen dienst doen als een documentatiecentrum. Een veel gehoorde klacht van Indiëveteranen was namelijk de onbekendheid van de geschiedenis waar het monument naar verwijst.¹²⁸ Het paviljoen bood de ruimte voor kleine tentoonstellingen, voorlichtingen en het inzien van documentatiemateriaal. Voor het gebouw werd een in Nederland nog nooit eerder vertoonde architectonische formule gehanteerd. In gesloten toestand is een kunstwerk, terwijl het in open toestand een functioneel gebouw is. De deuren

---

¹²⁵ De Klerk, *Een Burgerinitiatief*, 9.

¹²⁶ Toespraak minister Ter Beek, *Sobat* 4:4 (1990), 1-3; 5.

¹²⁷ 'Borstbeeld Generaal Spoor onthuld', *Moesson* 39:11 (1994), 4.

¹²⁸ Een van de belangrijkste doelstellingen van de boekenserie geschreven door Anton P. de Graaff was het bestrijden van het gebrek aan kennis over het onderwerp in Nederland: 'Indië hoort in de schoolboeken', *De Opmaat* 4:2 (1998), 8; 'De blijvende kwaadheid van Ton de Graaff', *De Opmaat* 5:5 (1999), 9; 'Indiëveteranen ben je levenslang', *Checkpoint* 3:5 (2002), 25.; 'In memoriam Anton P. de Graaff', *Checkpoint* 9:1 (2007), 4.

en ramen kunnen namelijk worden verborgen achter blinden van hetzelfde materiaal als de gevels. Het balkenstelsel dat uit het paviljoen rijst, naar Indonesische bouwstijl, staat symbool voor de verzoening tussen Nederland en Indonesië.¹²⁹

Het Monument voor Vredesoperaties

In 2003 kwam er vlakbij het Indiëmonument een geheel nieuw monument bij. Staatsecretaris van Defensie Cees van der Knaap onthulde het Monument voor Vredesoperaties op 24 oktober, United Nations Day, de officiële oprichtingsdatum van de Verenigde Naties. Het initiatief voor dit monument lag bij de overheid zelf, als onderdeel van het veteranenbeleid. Het monument is bedoeld ter nagedachtenis aan de Nederlandse militairen die sinds het begin van de Korea-oorlog in dienst van het Koninkrijk der Nederlanden als gevolg van vredesoperaties zijn omgekomen. Deze militairen hadden nog geen eigen gedenkplek. Een opvallend element is één van de plaquettes die aandacht vraagt voor hen die door zelfdoding omgekomen zijn, een thema waar voorheen nergens aandacht aan werd geschonken.¹³⁰

De locatie bij het Indiëmonument was een bewuste keuze. In de toespraak die Van der Knaap hield tijdens de onthulling lichtte hij dit toe. Het waren de Indiëveteranen die moesten strijden voor erkenning en dit nieuwe monument was daardoor mede door hen verwezenlijkt. Maar nog belangrijker was de verbinding die gemaakt werd met de eerdere generatie veteranen. Een brug slaan tussen de oudere en jongere generaties veteranen was een belangrijke stap in het vormen van een veteranencultuur, zodat begrip en erkenning voor alle veteranen in de toekomst behouden zou blijven.¹³¹ De nagedachtenis aan de in het verleden omgekomen militairen werd hiermee levend gehouden door de jongere generatie en tegelijkertijd kon het begrip en respect voor de jongere veteranen bevorderd worden. Voor Hans Cremers kwam hiermee de wens om van het park Hattem een veteranenpark te maken dichterbij. Maar aanvankelijk heerste er ook scepsis onder de Indiëveteranen. Zij waren bang dat ze hun eigen monument zouden verliezen. Cremers was het echter eens met Van der Knaap. De Indiëveteranen waren inmiddels zeer bejaard en konden in de toekomst niet meer allemaal lijfelijk aanwezig zijn. Door het nieuwe monument en het gezamenlijk beheer van beide monumenten, kon voor het Indiëmonument een betere toekomst gegarandeerd worden. Daarnaast hadden de Indiëveteranen volgens Cremers inderdaad een soort ‘pilotfunctie’ vervuld ten opzichte van de erkenning van nieuwe generaties

---

¹²⁹ De Klerk, *Een Burgerinitiatief*, 13-14.

¹³⁰ Gielt Algra, ‘Uitgesteld gesneuveld’, *Checkpoint* 4:8 (2003), 7.

¹³¹ Toespraak Cees van der Knaap: <<http://www.nim-roermond.nl/toespraken/vanderknaap2002.htm>> [geraadpleegd op 04-05-2016].

veteranen, waardoor het logisch was het nieuwe monument bij het Indiëmonument te plaatsen.¹³²

In 2015 maakte het stichtingsbestuur haar wens bekend om de twee monumenten in elkaar te schuiven. In het Nationale Herdenkingspark zou dan maar één jaarlijkse herdenking zijn voor alle gevallen van na de Tweede Wereldoorlog. De twee monumenten zouden ook fysiek dichterbij elkaar moeten komen. Hoewel het monument voor Vredesoperaties minder belangstellenden trok dan het Indiëmonument, zou die verhouding gaan veranderen. Het aantal Indië- en Nieuw-Guineaveteranen daalde de laatste jaren immers gestaag. Het bestuur van VOMI vond de argumentatie logisch, maar vond het nog te vroeg voor verandering.¹³³ Een Bosniëveteraan had andere kritiek. Het grote verschil tussen de Indiëveteraan en de veteraan van vredesmissies lag in het feit dat de laatste groep beroepsmilitairen waren, terwijl de meeste Indiëveteranen dienstplichtigen waren. De beleving van een oorlog tussen deze twee groepen verschilt sterk. Het samenvoegen van de twee monumenten leek hem geen goed idee.¹³⁴ Naar mijn mening is het vreemd om de monumenten samen te voegen tot een Nationaal Herdenkingspark. De monumenten waren immers tot stand gekomen omdat deze groepen behoefte hadden aan eigen gedenkteken. De oorspronkelijke functie van de monumenten zouden daarmee verloren gaan. Daarnaast zou een herdenking voor alle gevallen van na de Tweede Wereldoorlog een gedeeltelijke dubblure zijn van de Nationale Dodenherdenking.

Conclusie

Na de onthulling van het Nationaal Indiëmonument veranderde het stadspark Hattem in een Nationaal Herdenkingspark. Het Monument voor Indische Burgerslachtoffers vulde een leemte die was ontstaan, doordat het Indisch Monument zich richtte op slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog, terwijl het Nationaal Indiëmonument zich uitsluitend richtte op militairen. De slachtoffers van de Bersiap hadden nu ook hun eigen monument. De plaatsing van het monument werd niet als strijdig gezien met het militaire karakter van het oorspronkelijke monument. De twee verschillende groepen waren met elkaar verbonden, omdat de Indiëgangers hen moesten beschermen. Daarnaast hadden beide groepen te maken gehad met onbegrip in de Nederlandse samenleving.

---

¹³² Fred Lardenoye, 'Initiatiefnemer Indië-monument Cremers is verheugd over nieuw gedenkteken', *Checkpoint* 4:7 (2003), 5.

¹³³ Hans Straus, 'Indiëherdenking op termijn op de schop', *Dagblad de Limburger* (5 september 2015), 4.

¹³⁴ Hans Straus, 'Vraag mijn kinderen om te komen', *Dagblad de Limburger* (7 september) 1.

Een belangrijke toevoeging aan het oorspronkelijke Indiëmonument was de zuilengalerij. De zuilen waren het eerste tastbare resultaat van het nieuwe veteranenbeleid. Voor de veteranen was dit een duidelijke erkenning vanuit de overheid voor hun militaire inzet in Indonesië. Het Monument voor de Vredesoperaties was eveneens een initiatief van de overheid. De reden om het monument te plaatsen bij het monument voor de Indiëgangers, was om een verbinding te maken tussen de oude en nieuwe veteranen en zo een betere toekomst te garanderen voor het Indiëmonument. Daarnaast waren het de Indiëveteranen die streden voor maatschappelijke erkenning voor alle veteranen, waardoor het logisch was om een monument voor de nieuwe generatie veteranen bij het Indiëmonument te plaatsen. De ontwikkeling van het stadspark Hattem naar een Nationaal Herdenkingspark heeft amper kritiek gekregen. Enkele Indiëveteranen waren bang hun eigen monument te verliezen, maar dit werd nadrukkelijk tegen gesproken door het stichtingsbestuur. Met de plannen voor een gezamenlijke herdenking voor alle gevallen van na de Tweede Wereldoorlog, lijkt dit echter wel te gebeuren. In het volgende hoofdstuk keren we terug naar het Nationaal Indiëmonument en wordt onderzocht op welke wijze het monument betekenis geeft aan de oorlog in Indonesië.

6. De betekenis van het monument en de herdenkingen

Het Nationaal Indiëmonument en de jaarlijkse dodenherdenkingen gedenken de dekolonisatiestrijd in Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea en stellen daarmee dat verleden present. Enerzijds zijn ze een uitingsvorm van gevoelens en opvattingen over de oorlog, terwijl ze anderzijds bijdragen aan de reconstructie van de opvattingen over het conflict.¹³⁵ Met het monument en de herdenkingen wordt er dus niet alleen gerouwd over diegene die omkwamen, maar vindt er eveneens bezinning plaats op wat er gebeurd is en wat de betekenis daarvan is voor de overlevenden en nabestaanden. Vervolgens kunnen daaruit lessen worden getrokken voor de toekomst. Met een herdenking wordt daarmee een collectieve interpretatie over de gebeurtenis in kwestie gevormd. Als deze ontbreekt ontstaat er een discrepantie tussen de gebeurtenis aan de ene kant en iemands persoonlijke gevoelens over deze gebeurtenis aan de andere kant.¹³⁶

De belangrijkste functie van het monument en de herdenkingen is een verbinding te maken tussen persoonlijke en collectieve herinneringen en opvattingen. Welke betekenis wordt met het monument en de jaarlijkse herdenkingen gegeven aan de oorlog die herdacht wordt? In het geval van de herinnering aan de oorlog in Nederlands-Indië was er een duidelijk discrepantie zichtbaar tussen de collectieve interpretatie van de oorlog en de opvattingen van de veteranen zelf. Met het monument intervenueerden de oprichters om deze, vanuit hun perspectief scheve verhouding recht te zetten. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de wijze waarop dit gedaan werd. Dit komt zowel in het monument zelf als in de toespraken die gehouden werden tijdens de herdenkingen tot uiting. Op basis van de symbolische, materiële vormgeving van het monument en de herdenkingstoespraken wordt getracht een antwoord te geven op de vraag hoe het monument betekenis geeft aan de oorlog en zo het collectief geheugen beïnvloedt.

Vietnam Veterans Memorial: ‘separating the war from the warriors’

De Indiëveteranen streefden naar maatschappelijke erkenning: ze wilden waardering van de samenleving voor hun militaire inzet en de gebrachte offers. Dit kregen ze niet, omdat de oorlog achteraf als ‘fout’ werd beoordeeld in de publieke opinie, wat tot ergernis en frustraties leidde

---

¹³⁵ M. Maas en B. Hopman, ‘De betekenis van herdenken’, *Militaire Spectator* 169:5 (2000), 265-274, alhier 266.

¹³⁶ Maas en Hopman, ‘De betekenis van herdenken’, 271.

bij veel veteranen. Zij meenden namelijk dat zij het toenmalige regeringsbeleid zo goed mogelijk hadden uitgevoerd. De maatschappelijk miskennen die zij kregen was volgens hen daarom onterecht. De Vietnamveteranen van de Verenigde Staten bevonden zich in een vergelijkbare situatie. Ook zij kregen te maken met miskennen en moesten maatschappelijke erkenning zelf afdwingen. De strategie die zij toepasten was eenvoudig: niet stilstaan bij de oorlog als zodanig, maar gedenk vooral de moed en offers van de soldaten die daarin vochten, en daarmee dus ook de prestaties van die soldaten, ongeacht het oordeel over de oorlog.¹³⁷ Hierdoor werd het herdenken van de oorlog minder collectief en minder anoniem.

Het idee voor een monument ter ere van de veteranen en gesneuvelde militairen uit de Vietnamoorlog kwam van de veteranen zelf. Initiatiefnemer en Vietnamveteraan Jan Scruggs zette met andere veteranen een organisatie op voor een landelijke lobby en fondsenverwerving. Hoewel sommige politici het monument wilden aangrijpen om het gevoel van nationale saamhorigheid te herstellen, was het voor de veteranen en de meesten die het project steunden belangrijker om simpelweg het offer dat voor de natie gebracht werd te herdenken.¹³⁸ De veteranen kwamen de politici tegemoet door voor hun monument een plek te kiezen in de buurt van het Lincoln Memorial dat de nationale eenheid symboliseert. Het ontwerp van het monument bestond uit twee lange zwarte granieten muren met daarop alle namen van de 58.000 omgekomen mannen en vrouwen. Het sloot aan bij de gevoelens van de veteranen, het sprak van verdriet en toonde geen symbolen van nationale glorie. Critici die in het monument een gebrek aan patriottisme zagen, noemden het monument 'a black gash of shame'. Het monument maakte volgens hen een antioorlog statement of was volgens sommigen een duidelijk politiek statement over de oorlog als iets waar niet over gesproken mag worden. In wezen draaiden het in de discussie om enerzijds beroepsmilitairen die vonden dat het monument een duidelijk politiek statement moest maken voor de rechtvaardigheid van de oorlog en anderzijds de veteranen die vonden dat het apolitek moest blijven door zich te richten op de individuele slachtoffers.¹³⁹ In 1982 kwam er een compromis tot stand. Aan het oorspronkelijke ontwerp werden enkele elementen toegevoegd: een beeld van drie soldaten, een Amerikaanse vlag en de tekst 'God Bless America' op het monument zelf. Het Vietnam Veterans Memorial wordt over het algemeen gezien als een keerpunt in de geschiedenis van herdenkingen en

---

¹³⁷ Jan Schoeman, 'Veteranen van 'goede' en 'foute' missies', *Militaire Spectator* 169:5 (2000), 231-240, alhier 238; Jan Schoeman, 'Herdenken in een militaire context', 11.

¹³⁸ Jos Perry, *Wij herdenken, dus wij bestaan* (Nijmegen 1999), 81.

¹³⁹ Daphne Berdahl, 'Voices at the Wall: Discourses of Self, History and National Identity at the Vietnam Veterans Memorial', *History and Memory* 6:2 (1994), 88-124, alhier 92.

oorlogsmonumenten, omdat de oorlog niet langer op een algemene, anonieme en abstracte manier werd herdacht, maar op een meer post-nationale, persoonlijke wijze.¹⁴⁰

Uitingen van slachtofferschap

In tegenstelling tot het Vietnam Veterans Memorial is er over het ontwerp van het Nationaal Indiëmonument geen discussie geweest. Van meet af aan was er vanuit gegaan dat het monument nadrukkelijk geen ‘oorlogs’-monument mocht worden: ‘Geen schietende soldaten en geen kanonnen als symbolen van de grote offers die zijn gebracht’.¹⁴¹ Het moest een pacificerend karakter hebben met symbolen die herinneren aan de vreedzame omgang met het grootste deel van de bevolking van het toenmalige overzeese rijkdeel.¹⁴² Vandaar dat de ontwerpers ervoor kozen om symbolen van de Indonesische archipel te gebruiken. Het oorspronkelijke monument heeft geen overeenkomsten met het Vietnam Veterans Memorial. De zuilengalerij die in 1990 onthuld werd heeft dit wel. In eerste instantie gaf de vertrouwensman oud-Indiëmilitairen Durk van der Mei zelfs het advies om een muur te bouwen met daarin de namen van de gesneuvelde militairen ingegraveerd. Als dit advies was overgenomen zou het Indiëmonument al helemaal dezelfde uitstraling als het Vietnammonument hebben gekregen. Maar er werd gekozen voor achttien stalen zuilen met de namen van de, toen nog 5843 maar inmiddels 6229, omgekomen soldaten. Door namen op de zuilen wordt de aandacht gericht op het offers en de prestaties van de militairen en dus afgeleid van de negatieve beoordeling van de oorlog in de publieke opinie. Ongeacht het feit dat het een verloren, koloniale oorlog was, werd het hierdoor mogelijk voor de veteranen om alsnog erkenning te krijgen voor hun militaire inzet.

Deze loskoppeling van de oorlog en de militairen kwam ook terug in de verschillende toespraken die werden gehouden bij de onthulling en tijdens herdenkingen in de jaren die volgden.¹⁴³ Bij de onthulling gaf Generaal G. Huyser een toespraak waarin hij sprak over de betekenis van de oorlog in Nederlands-Indië. Hij refereerde aan de stroom van publicaties uit de jaren tachtig, waarin getwijfeld werd aan de zin van het Nederlandse militaire optreden of waarin het zelfs veroordeeld werd. Volgens Huyser gingen dergelijke opvattingen voorbij aan de toen heersende opvattingen over de Nederlandse belangen in de wereld. Bovendien moest

---

¹⁴⁰ John R. Gillis, ‘Memory and Identity: The History of a Relationship’, in: John R. Gillis (red.), *Commemorations. The Politics of National Identity* (New Jersey 1994), 3-24, alhier 13; Perry, *Wij herdenken*, 83-84.

¹⁴¹ De Klerk, *Een Burgerinitiatief*, 3.

¹⁴² ‘Nationaal monument met vredelievend karakter’, *Sobat* 3:3 (1989), 6.

¹⁴³ Op de site van stichting Nationaal Indiëmonument zijn de meeste toespraken te vinden, zie <http://www.nim-roermond.nl/archief.htm>. Overige toespraken zijn gepubliceerd in het veteranen tijdschrift *Sobat*.

men niet vergeten dat het beleid van de regering destijds door een zeer grote meerderheid in het parlement en onder de bevolking werd gesteund. De militairen waren ervan overtuigd het vaderland te dienen. Te lang werd er onvoldoende aandacht geschonken aan de slachtoffers van dit conflict.¹⁴⁴ Hiermee werd de toon gezet voor de komende jaren. Hoewel in de publieke herinneringscultuur de oorlog in Nederlands-Indië bovenal een omstrede koloniale oorlog was, lag dit voor de Indiëveteraan anders. Zij voerden het regeringsbeleid van toen uit en of dit beleid achteraf als goed of slecht beoordeeld werd zou de erkenning voor de veteranen niet in de weg moeten staan.

In de herdenkingstoespraken werd telkens herhaald dat de verantwoordelijkheid niet bij de veteranen lag, maar bij de toenmalige regering en volksvertegenwoordiging. In 1995 onderstreepte toenmalig premier Wim Kok dat de militaire inzet in opdracht was van een democratisch gekozen regering, met goedkeuring van de eveneens democratisch gekozen volksvertegenwoordiging en instemming kreeg van het grootste gedeelte van de bevolking.¹⁴⁵ In de jaarlijks gehouden toespraken werd deze boodschap in soortgelijke bewoordingen telkens herhaald. De militairen moesten zich verdedigen voor een keuze die de toenmalige Nederlandse regering had gemaakt en dat was onterecht. Volgens de toenmalig minister van Buitenlandse Zaken Maxime Verhagen werd de verantwoordelijkheid dus ‘op het verkeerde bordje’ gelegd.¹⁴⁶ Doordat de Indiëveteranen zich hier tegen hadden verzet, hadden ze alsnog erkenning gekregen.

Traumacultuur

Door zichzelf als slachtoffers te identificeren was het voor de Indiëveteranen mogelijk om de spanning tussen het beeld van de oorlog in de publieke opinie en hun eigen herinneringen te verminderen. Daarnaast droeg het bij aan de binding tussen de verschillende subgroepen binnen de veteranengemeenschap. De verschillende herinneringen aan de oorlog van KNIL-soldaten, KL-militairen en oorlogsvrijwilligers konden door de identificatie als slachtoffers makkelijker met elkaar verbonden worden. Zij hadden immers allemaal te maken gehad met het gebrek aan belangstelling en waardering in Nederland voor hun verdiensten in Nederlands-Indië. Bovendien stimuleerde het slachtofferschap maatschappelijke erkenning. De verschuiving in

---

¹⁴⁴ Toespraak Huyser in: Meines, ‘Monument te Roermond’, *Wapenbroeders* 38:8 (oktober 1988), 3-5, alhier 5; ‘Geen twijfel over de zin van optreden Indië’, *Limburgs Dagblad* (8 september 1988), 15.

¹⁴⁵ Toespraak van Wim Kok gehouden op 7 september 1995, in: *Sobat* 10:5 (1995), 5.

¹⁴⁶ Toespraak van Maxime Verhagen gehouden op 7 september 2009, <<http://www.nim-roermond.nl/toespraken/verhagen2009.htm>> [geraadpleegd op 16-05-2016].

het beeld van de Indiëveteraan van dader naar slachtoffer voltrok zich in de jaren tachtig en hangt samen met de ontwikkeling van het begrip trauma.

Volgens sociologe Jolande Withuis heeft zich in Nederland een traumacultuur ontwikkeld. Tot in de jaren zestig was een trauma iets onbespreekbaars, behalve in de spreekkamers van de psychiater. Tussen '45 en '75 veranderde de zwijgcultuur van de wederopbouw in een spreekcultuur, wat Withuis de 'emancipatie van emotie' noemt.¹⁴⁷ De nieuwe praatcultuur zorgde ervoor dat tegenstellingen tussen verschillende groepen oorlogsslachtoffers afnamen. Volgens Withuis waren die tegenstellingen één van de oorzaken van het zwijgen, doordat strijdige interpretaties van de oorlog ervoor zorgden dat sommigen, zoals verzetsmensen, wel hun verhaal kwijt konden, en anderen zoals Joodse concentratiekampoverlevenden niet.¹⁴⁸ Daarnaast werden vanaf de jaren '70 de late gevolgen van oorlogstrauma's in toenemende mate verklaard uit een maatschappelijk gebrek aan erkenning.¹⁴⁹ Een oorlogsverleden zou alleen in sociaal verband te verwerken zijn. Dit tezamen leidde ertoe dat er in de jaren tachtig steeds meer 'vergeten' groepen oorlogsslachtoffers zich herkenden als lijdend aan een oorlogstrauma. Deze groepen voelden zich miskend: zij streefden naar erkenning als oorlogsgetroffenen vanuit het idee achtergesteld te zijn.¹⁵⁰ Deze achterstelling, in de vorm van een gebrek aan maatschappelijke erkenning, is een terugkerend element in de toespraken bij de jaarlijkse herdenkingen in Roermond.

Historica Stef Scagliola constateert in haar discoursanalyse van de debatten over de kwestie oorlogsmisdaden in 1969 en 1988 eenzelfde ontwikkeling als Withuis. In de reacties op de *Achter het Nieuws*-uitzendingen in 1969 affischeren de veteranen zich helemaal niet als slachtoffer. Zij verdedigden zich enkel tegen het sigma 'oorlogsmisdadiger' dat door de uitzending een bepaalde legitimiteit had gekregen.¹⁵¹ Het besef dat zij zich als slachtoffer van het Nederlandse beleid konden presenteren bestond toen nog niet. In de discussies over de conceptparagraaf van De Jong in 1987-1988 was de term 'trauma' wel prominent aanwezig. De samenleving was inmiddels sterk gepsihologiseerd en in de media was de belangstelling voor persoonlijke verhalen toegenomen. De Indiëveteranen streefden nu naar materiële en immateriële erkenning, al waren de meningen over de invulling daarvan verdeeld.¹⁵² Gezien het succes van het Nationaal-Indiëmonument kwam dit monument de wens voor maatschappelijke

---

¹⁴⁷ Jolande Withuis, *Erkenning*, 118.

¹⁴⁸ Withuis, *Erkenning*, 106.

¹⁴⁹ *Ibidem*, 58.

¹⁵⁰ *Ibidem*, 94.

¹⁵¹ Scagliola, *Last van de oorlog*, 318-319.

¹⁵² *Ibidem*, 348.

erkenning kennelijk tegemoet. Volgens initiatiefnemer Cremers kampten veel veteranen met een ‘Indiësyndroom’, een soort Indiëtrauma, waarbij erkenning bij de verwerking zou moeten helpen. De keuze voor een monument met een vredelievend karakter heeft deze erkenning kunnen bewerkstelligen. Door de nadruk op het slachtofferschap te leggen werd enerzijds de diversiteit van ervaringen van veteranen samenbracht in een eenduidig kader van betekenisgeving en anderzijds de spanning opgelost tussen de herinnering van de Indiëveteraan zelf en het negatieve beeld van de oorlog in de collectieve herinnering.

Conclusie

Het Nationaal Indiëmonument was een interventie in het collectieve geheugen. Het merendeel van de Indiëveteranen kon zijn eigen ervaringen niet plaatsen in de collectieve interpretatie van de oorlog. Met het monument kon deze discrepantie worden opgeheven. Maatschappelijke erkenning werd mogelijk doordat zij, net zoals de Vietnamveteranen in de Verenigde Staten, de nadruk legde op het slachtofferschap. Door de collectieve interpretatie van de oorlog in Indonesië los te maken van de militairen die erin vochten, was maatschappelijke erkenning niet langer problematisch. Dat zij als slachtoffer gezien konden worden hing nauw samen met het veranderende beeld over de oorlog in Nederlands-Indië en de ontwikkeling van het begrip trauma. In de jaren tachtig meldden zich steeds meer verschillende ‘vergeten’ groepen oorlogsslachtoffers die gingen strijden voor maatschappelijke erkenning vanuit het idee achtergesteld te zijn. Het lukte de Indiëveteranen om erkenning te krijgen door mee te gaan met dit proces.

7. Conclusie

Het Nationaal Indiëmonument representeert de herinnering aan de dekolonisatieoorlog in materiële vorm en is daarmee onderdeel van de herinneringscultuur van de oorlog. In deze scriptie is getracht een antwoord te vinden op de vraag hoe de verhouding tussen het nationale collectieve geheugen en de herinnering van Indiëveteranen tot uiting komt in dit monument.

Over de betekenis en interpretatie van het conflict werd al ten tijde van de oorlog gediscussieerd. Het overheersende beeld van de oorlog was allerminst positief. Het was een koloniale oorlog, waarin Nederlandse soldaten zich ook nog eens schuldig hadden gemaakt aan oorlogsmisdaden. De Indiëgangers, een diverse groep met een verscheidenheid aan ervaringen, konden hun herinneringen aan de oorlog niet plaatsen in het nationale historische kader waarin de oorlog werd beschreven. De beschuldiging oorlogsmisdadigers te zijn zorgde ervoor dat veteranen zich in de jaren tachtig verenigden en hun stem lieten horen in het maatschappelijk debat. Langzaam drong het besef door dat het conflict in Indonesië niet bestond uit twee korte ‘politie acties’, maar een uitzichtloze guerrillaoorlog was. De Nederlandse militairen hadden een onmogelijke opdracht gekregen van de toenmalige regering. Dit maakte het mogelijk om de Indiëveteraan als slachtoffer te zien.

Het Nationaal Indiëmonument was een initiatief van betrokken burgers die begaan waren met het lot van de Indiëveteranen. Ze waren het niet eens met het negatieve beeld van de Indiëveteraan dat in de maatschappelijke discussies ontstaan was en wilden de veteranen in ere herstellen. Het idee om een nationaal monument op te richten werd door het merendeel van de veteranen omarmd. Bewust werd ervoor gekozen om het monument een vredelievend karakter te geven. Het monument verwijst enkel naar de Indonesische archipel en niet naar oorlogshandelingen. Met de plaatsing van de zuilengalerij werd de nadruk gelegd op de slachtoffers. Het slachtofferschap is een terugkerend thema in de toespraken die bij de jaarlijkse dodenherdenkingen gehouden werden. De profilering van het slachtofferschap sloot aan bij de ontwikkeling in de omgang met oorlogstrauma's. In de sterk gepyschologiseerde samenleving van de jaren tachtig eisten verschillende vergeten groep oorlogsslachtoffers erkenning voor hun leed. De Indiëgangers gingen mee met dit proces. Met de totstandkoming van het monument kregen ze, zij het verlaat, de erkenning voor militaire inzet in Indonesië.

Erkenning vanuit de overheid is er duidelijk gekomen in de vorm van het veteranenbeleid. Toch zijn er een aantal aanwijzingen dat volledige maatschappelijke erkenning volgens de veteranen nog steeds niet bereikt is. De herdenkingen bij het monument zijn een soort podium waarop dit ongenoegen geuit wordt. Bijvoorbeeld de klacht van veel veteranen

dat het koninklijk huis steeds afwezig was bij de herdenkingen. Dit werd bij de herdenking in 2000 openlijk geuit in de openingstoespraak van de ceremoniemeester Ton Jorna.¹⁵³ Pas in 2012 was er een lid van het koninklijk huis, Prins Willem-Alexander, aanwezig bij de herdenking. Andere aanwijzingen van een beperkte erkenning is dat veel Indiëveteranen van mening zijn dat hun oorlog niet bekend is bij het algemene publiek. Kennis over de oorlog is natuurlijk een voorwaarde voor de erkenning van de veteranen. Onder veel veteranen heerst de angst dat de oorlog niet meer herinnerd zal worden als zij er in de toekomst niet meer zijn. Vandaar de wens van het stichtingsbestuur om de twee veteranenmonument van het herdenkingspark samen te voegen en één gezamenlijke herdenking te houden.

Het gebrek aan erkenning dat de veteranen decennia lang hebben ervaren lijkt het bestaansrecht van het monument te zijn. De betekenis van de oorlog speelt daardoor een minder belangrijke rol dan de kwestie van erkenning. Dit geldt ook voor het Monument voor de Vredesoperaties. Bij dit monument staat eveneens niet de betekenis van de verschillende oorlogen, maar de onvoorwaardelijke erkenning voor veteranen centraal. Net zoals bij de dekolonisatieoorlog is er voor veel van deze oorlogen weinig belangstelling en waardering bij het grote publiek. De nadruk op maatschappelijke erkenning ongeacht de beoordeling van de oorlog is het verbindende element tussen de twee monumenten.

Het Nationaal Indiëmonument toont aan dat de oorlog in Indonesië weliswaar een plek heeft gekregen in de nationale herinneringscultuur, maar lijkt vooral een plek te zijn voor de Indiëveteranen zelf, waarbij het slachtofferschap de veteranen met elkaar verbindt. Door zichzelf als slachtoffer te presenteren, en zich zo los te maken van de oorlog, is het voor de Indiëveteranen mogelijk om erkenning te krijgen voor hun verdiensten. De nadruk op onvoorwaardelijke erkenning vanuit de samenleving heeft echter als gevolg dat de betekenis van de oorlog minder van belang wordt. De oorlogsherinneringen van Indiëveteranen zijn ingepast in de nationale herinneringscultuur, maar het beeld van de oorlog zelf blijft negatief. Het Nationaal Indiëmonument versterkt dus weliswaar het slachtofferbeeld van de Indiëveteraan, maar het paradoxale beeld van de Indiëveteraan als dader én slachtoffer blijft bestaan.

---

¹⁵³ Jorna, *Camouflagepak*, 279-282.

8. Primaire en secundaire bronnen

Primaire bronnen

Monumenten

Het Nationaal Herdenkingspark, bestaande uit: het Nationaal Indië-monument 1945-1962, het Monument voor Indische burgerslachtoffers, het Monument voor Vredesoperaties en de Herdenkingsboog.

Locatie: Maastrichterweg 19, 6041 NZ Roermond

Archivalia

Gemeentearchief Roermond, Roermond, 1.853.1 Oorlogsmonument Nationaal Indiëmonument Stadspark Hattem.

Gemeentearchief Roermond, Roermond, 1.855.2 Plechtigheden en Herdenkingen.

Herdenkingstoespraken

Toespraken gehouden van 1989 tot en met 2002:

Sobat. Officieel orgaan van de Vereniging Oud Militairen Indiëgangsters.

Toespraken gehouden van 2003 tot en met 2015:

Nationaal Indiëmonument, 'Archief', <<http://www.nim-roermond.nl/archief.htm>>.

Tijdschriften

Checkpoint. Tijdschrift voor oude en jonge veteranen. (Voorgangers van dit tijdschrift heten *Veteranen Actueel* (1992-1994) en *De Opmaat. Tijdschrift over veteranen in oorlog en vrede* (1995-1999), vanaf 2000 heeft het tijdschrift de huidige titel).

Sobat. Kwartaaluitgave van de Vereniging Oud Militairen Indiëgangsters.

Wapenbroeders. Officieel orgaan van de Nederlandse Bond van Oud-Strijders, het Veteranen Legioen Nederland.

Madjoe. Maandblad der Vereeniging van Oud- en Actief Dienende Onderofficieren van het Leger in Oost- en West-Indië.

De Limburgse Jager. Tweemaandelijks orgaan van het Regiment Limburgse Jagers.

Moesson. Onafhankelijk Indisch tijdschrift

Overig

Stichting Nationaal Indië-monument 1945-1962: Palmam qui meruit ferat - Ere wie ere toekomt

(Melick 1996). Uitgave van stichting Nationaal Indiëmonument 1949-1962.

Van Stichting Overkwartier tot Veteranenpark (Doorn 2003). Uitgave van Stichting Veteraneninstituut.

Websites

Nationaal Indië-monument 1945-1962, <<http://www.nim-roermond.nl/>>.

Nationaal Comité 4 en 5 mei, <http://www.4en5mei.nl/herdenken-en-vieren/oorlogsmonumenten/monumenten_zoeken/oorlogsmonument/932/roermond,-nationaal-indi%C3%AB-monument-1945-1962>.

Gemeente Roermond, <<https://www.roermond.nl/veteranenstad>>.

VOMI-Nederland, <<http://www.vomi-nederland.nl/951.htm>>.

Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, 'Nederlands militair optreden in Indonesië, 1945-1950' <<http://www.indonesie45-50.nl/>>.

Andere Tijden, 'De Excessennota', <<http://www.npogeschiedenis.nl/andere-tijden/afleveringen/2001-2002/De-excessennota.html>>

Afbeeldingen

Voorblad: <<http://www.panoramio.com/user/4541731>>

Hoofdstuk 3:

1.<<http://www.nim-roermond.nl/begin.htm>>

2.<<http://oogoproermond.nl/2015/09/10/nationaal-herdenkingspark-roermond/>>

3.<<http://www.panoramio.com/photo/127320423>>

4.<[http://nl3.remmers.com/11529+M558e9cf7cec.0.html?&tx_references_referencelist\[_wid get_ 0\]\[currentPage\]=2.>](http://nl3.remmers.com/11529+M558e9cf7cec.0.html?&tx_references_referencelist[_wid get_ 0][currentPage]=2.>)>

5. Eigen foto

6.<<http://www.nufoto.nl/fotos/305630/nationale-herdenking-indie-monument-roermond.html>>

7.<http://www.4en5mei.nl/herdenken-en-vieren/oorlogsmonumenten/monumenten_zoeken/oorlogsmonument/932/roermond,-nationaal-indi%C3%AB-monument-1945-1962>

- 8.<http://www.4en5mei.nl/herdenken-en-vieren/oorlogsmonumenten/monumenten_zoeken/oorlogsmonument/3318/roermond,-'monument-voor-indische-burgerslachtoffers>
9. Ibidem
10. Ibidem
- 11.<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Roermond,_Nationaal_Herdenkingspark_04,_monument_voor_vredesoperaties.JPG>
- 12.<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Roermond,_Nationaal_Herdenkingspark_05,_monument_coor_vredesoperaties.JPG>
- 13.<<http://www.markschouwink.nl/gedichtroermond.html>>
- 14.<<https://www.roermond.nl/veteranenstad>>
15. Eigen foto
- 16.<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Roermond,_Nationaal_Herdenkingspark_02,_herdenkingsboog.JPG>

Secundaire bronnen

- Anderson, Benedict, *Imagined Communities* (Londen 1983).
- Bank, Jan, *De excessennota: nota betreffende het archiefonderzoek naar de gegevens omtrent excessen in Indonesië begaan door Nederlandse militairen in de periode 1945-1950* (Den Haag 1995).
- Berdahl, Daphne, 'Voices at the Wall: Discourses of Self, History and National Identity at the Vietnam Veterans Memorial', *History and Memory* 6:2 (1994), 88-124.
- Bloembergen, Marieke, 'Amsterdam: het Van Heutszmonument', in: Wim van den Doel (red.), *Plaatsen van herinnering. Nederland in de twintigste eeuw* (Amsterdam 2005), 72-87.
- Boer, Pim den, 'Geschiedenis, herinnering en 'lieux de mémoire'', in: Rob van der Laarse (red.), *Bezeten van vroeger. Erfgoed, Identiteit en musealisering* (Amsterdam 2005), 40-58.
- Burke, Peter, *What is Cultural History?* (Cambridge 2008).
- Captain, Esther, 'Indiëmonumenten in Den Bosch', in: Madelon de Keizer en Marije Plomp (red.), *Een Open Zenuw. Hoe wij ons de Tweede Wereldoorlog herinneren* (Amsterdam 2010), 265-282.
- Derks, J. en J.W. Jennen (red.), *Bataljon 5-11 R.I.* (Tegelen 1950).

- Doel, H.W. van den, *Afscheid van Indië. De val van het Nederlandse imperium in Azië* (Amsterdam 2001).
- Doel, H.W. van den, 'Linggadjati/Linggarjati', in: Wim van den Doel (red.), *Plaatsen van herinnering. Nederland in de twintigste eeuw* (Amsterdam 2005), 182-195.
- Doorn, J.A.A. van en W.J. Hendrix, *Het Nederlands/Indonesisch conflict. Ontsporing van Geweld* (Dieren 1983).
- Doorn, J.A.A. van, *De laatste eeuw van Indië. Ontwikkeling en ondergang van een koloniaal project* (Amsterdam 1994).
- Doorn, J.A.A. van, *Gevangen in de tijd. Over generaties en hun geschiedenis* (Amsterdam 2002).
- Elands, Martin 'Veteranenbeleid in vogelvlucht 1990-2005', *Carré* 28:6 (2005), 6-8.
- Elands, Martin, 'Van dader tot slachtoffer?', in: Ibidem (red.), *Uit Indonesië. De erfenis van de soevereiniteitsoverdracht* (Den Haag 2000), 49-65.
- Elands, Martin 'Oudere veteranen en de roep om maatschappelijke erkenning', *Militaire Spectator* 169:5 (2000), 219-230.
- Elands, Martin, 'Verschuivende beelden. Het imago van Nederlandse veteranen na WO2', *Carré* 28:6 (2005), 16-18.
- Fasseur, Cees, 'De schat van Lombok', in: Van Sas (red.), *Waar de blanke tot der duinen* (Amsterdam 2005), 164-176.
- Frijhof, Willem, *De mist van de geschiedenis* (Nijmegen 2011).
- Gillis, John R., 'Memory and Identity: The History of a Relationship', in: Ibidem (red.), *Commemorations. The Politics of National Identity* (New Jersey 1994), 3-24.
- Groen, Petra, *Marsroutes of dwaalsporen: het Nederlands militair-strategisch beleid in Indonesië 1945-1950* (Den Haag 1991).
- Hendriks, Gerda Jansen, '“Not a colonial war”: Dutch film propaganda in the fight against Indonesia, 1945-49', in: Bart Luttikhuis en A. Dirk Moses (red.), *Colonial counterinsurgency and mass violence. The Dutch Empire in Indonesia* (Londen en New York 2014), 403-418.
- Houben, Vincent J.H., 'A Torn Soul: The Dutch Public Discussion on the Colonial Past in 1995', *Indonesia* 63 (1997), 47-66.
- IJzereef, Willem, *De Zuid-Celebes affaire* (Dieren 1984).
- Jong, Lou de, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog XII* (Den Haag 1988).
- Jorna, Ton, *Camouflagepak, politiepet en narrenkap* (Roermond 2002).

- Keizer, Madelon de en Marije Plomp (red.), *Een Open Zenuw. Hoe wij ons de Tweede Wereldoorlog herinneren* (Amsterdam 2010).
- Kok, René, Erik Somers en Louis Zweers, *Koloniale Oorlog 1945/1949. Van Indië naar Indonesië* (Amsterdam 2009).
- Liempt, Ad van, *Nederland valt aan. Op weg naar oorlog met Indonesië 1947* (Amsterdam 2012).
- Liempt, Ad van, *De lijkkentrein: waarom 46 gevangenen de reis naar Surabaya niet overleefden* (Den Haag 1997).
- Limpach, Rémy, 'Business als usual: Dutch mass violence in the Indonesian war of independence 1945-49', in: Bart Luttikhuis en A. Dirk Moses (red.), *Colonial counterinsurgency and mass violence. The Dutch Empire in Indonesia* (Londen en New York 2014), 64-90.
- Locher-Scholten, Elsbeth, 'Van Indonesische urn tot Indisch monument: vijftig jaar Nederlandse herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in Azië', *Bijdragen en mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 114:2 (1999) 192-222.
- Lorenz, Chris, 'De Nederlandse koloniale herinnering en universele mensenrechten. De Casus Ragawede', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 128:1 (2015), 109-130.
- Luttikhuis, Bart, 'Juridisch afgedwongen excuses. Rawagedeh, Zuid-Celebes en de Nederlandse terughoudendheid', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 129:4 (2014), 92-105.
- Maas, M. en B. Hopman, 'De betekenis van herdenken', *Militaire Spectator* 169:5 (2000), 265-274.
- Meijer, Remco, *Oostindisch doof. Het Nederlandse debat over de dekolonisatie van Indonesië* (Amsterdam 1995).
- Moor, Jaap de, *Westerlings oorlog, Indonesië 1945-1950, de geschiedenis van de commando's en parachutisten in Nederlands-Indië 1945-1950* (Amsterdam 1999).
- Nora, Pierre, *Realms of memory. Rethinking the French past. Vol. 1: Conflicts and divisions* (New York 1996).
- Nora, Pierre, 'Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire', *Representations* 26 (1989), 7-24.
- Ooijen, Iris van en Ilse Raaijmakers, 'Competitive or multidirectional memory? The interaction between postwar and postcolonial memory in the Netherlands', *Journal of Genocide Research* 14:3/4 (2012), 463-483.
- Oostindie, Gert, *Soldaat in Indonesië 1945-1950. Getuigenissen van een oorlog aan de*

- verkeerde kant van de geschiedenis* (Amsterdam 2015).
- Perry, Jos, *Wij herdenken, dus wij bestaan* (Nijmegen 1999).
- Sas, N.C.F. van (red.), *Waar de blanke top der duinen en andere vaderlandse herinneringen* (Amsterdam 2005).
- Scagliola, Stef, *Last van de oorlog. De Nederlandse Oorlogsmisdaden in Indonesië en hun verwerking* (Amsterdam 2002).
- Scagliola, Stef, 'The Silences and Myths of a 'Dirty War': Coming to Terms with the Dutch-Indonesian Decolonisation War (1945-1949), *European Review of History* 14:2 (2007), 235-262.
- Schoeman, Jan, 'Herdenken in een militaire context', in: A.H.M. van Iersel en R.P.F. Bijkerk (red.), *Herinneren en herdenken. Oude en jonge veteranen en de verwerking van oorlogservaringen* (Budel 2007), 9-18.
- Schoeman, Jan, 'Veteranen van 'goede' en 'foute' missies', *Militaire Spectator* 169:5 (2000), 231-240.
- Scholten, Harm, 'Rawagedeh, 9 december 1947: een nieuwe Nederlandse versie?' (masterscriptie, universiteit van Groningen 2007).
- Tosh, John, *The Pursuit of History* (Harlow 2010).
- Touwen-Bouwsma, Elly, 'Het Bronbeekpark', in: Madelon de Keizer en Marije Plomp (red.), *Een Open Zenuw. Hoe wij ons de Tweede Wereldoorlog herinneren* (Amsterdam 2010), 105-114.
- Vree, Frank van en Rob van der Laarse, 'Ter inleiding', in: Ibidem (red.), *De Dynamiek van de herinnering. Nederland en de Tweede Wereldoorlog in een internationale context* (Amsterdam 2009), 7-15.
- Wesseling, Hendrik, *Plaatsen van herinnering een historisch succesverhaal* (Amsterdam 2005).
- Withuis, Jolande *Erkenning. Van oorlogstrauma naar klaagcultuur* (Amsterdam 2002).